આચાર્ય શ્રી કર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક-જૈન-શાસ્ત્ર-
માળા મણકો ૩૧ મો.

सद्बोध-माला

(જેમાં ગૌતમકુલક, ભાવનાકુલક, ગુણાનુરાગકુલક
અને ઉપદેશરત્નમાલા એ ચાર પ્રકરણોનો સમાવેશ
કરવામાં આવેલ છે.)

[संस्कृतच्छाया गूर्जर] भाषार्थ--

સંપાદક તથા સંશોધક-
કચ્છ-આઠકોટી મોટા પક્ષના શ્રીમજ્જૈનાચાર્ય શ્રી
નાગચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય-મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજી

卐

સ્વ. પૂજ્યશ્રી કર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા સમિતિ
તરફથી 'સ્થાનકવાસી જૈન' પત્રના ગ્રાહકોને ભેટ.

સ્વ૦ આચાર્ય શ્રીકર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક-જૈન-શાસ્ત્ર-
માળા મણકો ૩૧ મો.

सदूबोध-माला

(જેમાં ગૌતમકુલક, ભાવનાકુલક, ગુણાનુરાગકુલક અને ઉપદેશરત્નમાલા એ ચાર પ્રકરણોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.)

[ससंस्कृतच्छाया गूर्जर भाषार्थिता च]

સંગ્રાહક તેમજ સંશોધકઃ-
કચ્છ-આઠકોટી મોટા પક્ષના શ્રીમજ્જૈનાચાર્ય શ્રી નાગચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય-મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજી.

પ્રકાશકઃ—
સ્વ. પૂજ્યશ્રી કર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા માર્ફત
જીવણલાલ છગનલાલ સંઘવી
પંચભાઈની પોળ : **અમદાવાદ**

સં. ૧૯૯૫ વીર સં. ૨૪૬૫

કિંમત-વાંચન, મનન ને નિદીધ્યાસન.

सद्भावना.

गाथाः-[आर्यावृत्तम्]

अन्नन्नदेसजाया, अन्नन्नाहारवड्ढियसरीरा ।
जिणसासणपव्वन्ना, सव्वे ते बंधवा भणिया ॥१॥

छायाः-

अन्यान्यदेशजाता, अन्यान्याहार वर्धितशरीराः ।
जिनशासनप्रपन्नाः, सर्वे ते बान्धवा भणिताः ॥१॥

અર્થ—ગમે તે દેશમાં ઉત્પન્ન થયા હોય, ગમે તે આહાર (ખોરાક) લેતા હોય, પરન્તુ જિનશાસનમાં પ્રવૃત્ત થયેલા દરેક મનુષ્યો (પરસ્પર) બંધુ-મિત્ર (કે એક સરખા) ગણવામાં આવ્યા છે. (કે ગણુવા જોઈએ).

गा०-आसंबरो य सेयंबरोय, बुद्धो वा अहव अन्नो वा ।
समभाव भावियप्पा, लहइ मुक्खं न संदेहो ॥२॥

छा०-आशाम्बरश्च श्वेताम्बरश्च, बुद्धोवाऽथवाऽन्यो वा ।
समभाव भावितात्मा, लभते मोक्षं न सन्देहः ॥२॥

અર્થ—આશાંબર-દિગંબર હો ! શ્વેતાંબર હો ! કે બૌદ્ધ હો ! અથવા અન્ય ચાહે તે મત-પંથનો હો ! પરંતુ જે પુરૂષનો આત્મા સમભાવ વડે ઓતપ્રોત-રંગાયલો છે તે પુરૂષની અવશ્ય મુક્તિ થશે, તેમાં જરા પણ સંદેહ-શંકા નથી.

॥ वन्देऽर्हम् ॥

॥ गौतम कुलकादि प्रकरण संग्रहः ॥

॥ मंगलाचरणम् ॥

[1]नमिऊणं सिरिवीरं,
गुरूमवि गोयमं तहोव गारिणं।
गोयमकुलगाईणं,
छायं चत्थं अहं कुव्वे ॥१॥

छा०-नत्वा श्रीवीरं,
गुरूमपि गौतमं तथोपकारिणम्।
गौतमकुलकादीनां,
छायां चार्थमहं कुर्वे ॥१॥

અર્થ—શ્રી વીરપ્રભુને નમસ્કાર કરીને તથા ગૌતમગુરૂને તેમજ ઉપકારી એવા ગુરૂને પણ નમીને ગૌતમ કુલકાદિકની (પ્રકરણોની-જૂદા જૂદા વિદ્વાનોએ બનાવેલા વિવિધ ઉપદેશથી ભરપૂર પ્રાકૃત ગાથાઓના સંગ્રહોની) સંસ્કૃતચ્છાયા અને અર્થ (લખવાનો ઉદ્યમ) કરૂં છું. ૧

॥ गोयमकुलगं—गौतमकुलकम् ॥

इन्द्रवज्रा-वृत्तम्

मू० लुद्धा नरा अत्थपरा हवंति,
मूढा नरा कामपरा हवंति।

---

१ आर्यावृत्तम्।

बुद्धा नरा खंतिपरा हवंति,
मिस्सा नरा तिन्निवि आयरंति ॥१॥

छा०-लुब्धा नरा अर्थपरा भवन्ति,
मूढा नराः कामपरा भवन्ति,
बुद्धा नराः क्षान्तिपरा भवन्ति,
मिश्रा नरा स्त्रीण्य-प्याचरन्ति ॥१॥

અર્થ—લુબ્ધ (લોભી કે સ્વાર્થી) માણસો અર્થ (પૈસો કે મતલબ) મેળવવામાં-સાધવામાં જ તત્પર હોય છે. મૂઢ (મોહમાં ફસાયલા) મનુષ્યો કામમાં (ઈન્દ્રિયોને પોષવારૂપ વિષયોના વિલાસમાં)જ તત્પર હોય છે. બુદ્ધ (તત્ત્વના-વસ્તુના સત્ય સ્વરૂપને જાણનારા) પુરૂષો ક્ષમા રાખવામાં જ સાવધાન રહે છે. જ્યારે [૧]મિશ્ર (કોઈ જાતના નિશ્ચય કે નિશાન વગરના) પુરૂષો ઉપરોક્ત ત્રણે બાબતો આચરે છે. અર્થાત્ અનુકૂળતા પ્રમાણે પૈસો પેદા કરે, વિષયો સેવે અને સમજણપૂર્વક કે પરાધીનપણે સહનશીલતા પણ રાખે. ૧

मू० ते पंडिया जे विरया विरोहे,
ते साहुणो जे समयं चरंति ।
ते सत्तिणो जे न चलंति धम्मं,
ते बंधवा जे वसणे हवंति ॥२॥

छा०-ते पण्डिता ये विरता विरोधात्,
ते साधवो ये समयं (समतां) चरन्ति ।

---

૧ મિશ્રપણામાં ઘણે ભાગે, શ્રાવક, સમકિતી અગર માર્ગાનુસારી (સમકિત પામવાને યોગ્ય) જનો હોઈ શકે.

ते सत्यवन्तो (शक्तिमन्तो) ये न चलंति धर्मा-
त्ते बान्धवा ये व्यसने भवन्ति ॥२॥

અર્થ—જે વિરોધ થકી (કલેશ-કુસંપ, ઇર્ષ્યા, વેર ઝેર થકી) વિરક્ત-વેગળા રહે તે પંડિત. જે સત્શાસ્ત્રને અનુસરીને વર્તે (ચારિત્ર પાળે) તે સાધુ. જે વીતરાગના ધર્મ થકી (કામદેવ પ્રમુખ શ્રાવકોની પેઠે દેવાદિકોએ ચળાવ્યા છતાં પણ) ચળાયમાન ન થાય તે સત્યવંત કે શક્તિમાન્. અને દુ:ખમાં પણ જે પડખે ઉભા રહી સાહાય્ય કરે તે બંધુ (ભાઈ કે મિત્ર) સમજવો. ૨

मू० कोहाभिभूया न सुहं लहंति,
माणंसिणो सोयपरा हवंति ।
मायाविणो हुंति परस्स पेसा,
लुद्धा महिच्छा नरयं उविंति ॥३॥

छा० क्रोधाभिभूता न सुखं लभन्ते,
मानासीनाः शोच परा भवन्ति ।
मायाविनः सन्ति परस्य प्रेष्या,
लुब्धा महेच्छा नरकमुपयन्ति ॥३॥

અર્થ—ક્રોધી માણસને સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી. (કારણ કે પોતાની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ કોઈ કંઈપણ બોલે કે વર્તે એટલે તરત રાતો પીળો થઈ જાય અને હૃદય તથા લોહી તેનું હમેશાં બળ્યા કરે.) માની—અભિમાની માણસોને (ગર્વથી મર્યાદા ઓળંગીને વર્તે કે બોલી નાંખે અને તેનું પરિણામ જ્યારે ઉલટું આવે એટલે) હમેશાં શોચ કે પશ્ચાત્તાપ કર્યા

કરવો પડે. માયા-કપટ કરનાર માણસોને (બીજા ભવમાં) દાસપણું (સ્ત્રીવેદ, તિર્યંચપણું વિગેરે) પ્રાપ્ત થાય છે. અને લોભી માણસો અપાર ઇચ્છા-તૃષ્ણાને લઇને (આરંભ, પરિગ્રહ વધારવાથી) નરક ગતિના મહેમાન થાય છે. ૩

मू० कोहो विसं किं ? अमयं अहिंसा,
माणो अरी किं ? हिय मप्पमाओ ।
माया भयं किं ? सरणं तु सच्चं,
लोहो दुहो किं ? सुहमाह तुट्ठी ॥४॥

छा० क्रोधो विषं किं ? अमृतमहिंसा,
मानोऽरिः किं ? हितमप्रमादः ।
माया भयं किं ? शरणं तु सत्यं,
लोभो दुःखं किं ? सुखमाहुस्तुष्टिः ॥४॥

અર્થ—વિષ-ઝેર કયું ? ક્રોધ. અમૃત શું ? અહિંસા. શત્રુ કોણ ? માન-ગર્વ. હિત શું ? અપ્રમાદ (પ્રમાદ રહિતપણું). ભય શું ? માયા કપટનું કરવું. શરણ શું ? સત્ય. દુઃખ શું ? લોભ. સુખ શું ? સંતોષ ૪.

मू० बुद्धी अचंडं भयए विणीयं,
कुद्धं कुसीलं भयए अकित्ती ।

---

૧ અર્થાત્ ક્રોધ એ ઝેર છે. અહિંસા એ અમૃત છે. માન એ શત્રુ છે. અપ્રમાદ એ હિત છે. માયા-કપટ એ ભય છે. સત્ય એજ શરણ છે. લોભ એ દુઃખ છે. અને સંતોષ એજ સુખ છે.

संभिन्नचित्तं भयए अलच्छी,
सच्चे ठियंसं भयए सिरीय ॥५॥

छा० बुद्धिरचण्डं भजते विनीतं,
क्रुद्ध कुशोलं भजतेऽकीर्त्तिः ।
संभिन्नचित्तं भजतेऽलक्ष्मीः,
सत्ये स्थितं संभजते श्रीश्च ॥५॥

અર્થ—શાંત અને વિનીત માણસને બુદ્ધિ કે જ્ઞાન ભજે છે-પ્રાપ્ત થાય છે. ક્રોધી અને કુશીલીયા-લંપટ માણસની (દુનીયામાં) અપકીર્ત્તિ થાય છે. અસ્થિર ચિત્તવાળાને દરિદ્રતા પ્રમુખ આપદાઓ આવે છે. જ્યારે સત્યમાર્ગે ચાલનારા મનુષ્યને લક્ષ્મી કે સુખ હમેશાં ભજે છે. (દુઃખ દૂર નાસે છે.)૫

मू० *चयंति मित्ताणि नरं कयग्घं,
चयंति पावाइ मुणिं जयंतं ।
चयंति सुक्काणि सराणि हंसा,
चएइ बुद्धी कुवियं मणुस्सं ॥६॥

छा० त्यजन्ति मित्राणि नरं कृतघ्नं,
त्यजन्ति पापानि मुनिं जयन्तम् ।
त्यजन्ति शुष्काणि सरांसि हंसा,
त्यजति बुद्धिः कुपितं मनुष्यम् ॥६॥

અર્થ—સુકાઈ ગયેલા તળાવોને જેમ હંસ પક્ષીઓ છોડી જાય છે તેમ કૃતઘ્ની (કરેલા ઉપકારને ઓળવનાર) માણસને

*उपेन्द्रवज्रा.

મિત્રો છોડી દે છે. ક્રોધાયમાન થયેલા માણસની જેમ બુદ્ધિ ચાલી જાય છે(ખેડ મારી જાય છે.) તેમ જય પામતા (અંતર-શત્રુઓને જીતતા એવા) મુનિને પાપો (કર્મો) છોડી જાય છે. (નાશ પામે છે.) ૬

मू० *अरोइ[1] अत्थं कहिए विलाओ,
असंपहारे कहिए विलावो ।
विक्खित्तचित्ते कहिए विलावो,
बहू कुसीसे कहिए विलावो ॥७॥

छा० अरोचमाणमर्थं कथिते विलापोऽ-
सम्प्रहारे कथिते विलापः ।
विक्षिप्तचित्तान् कथिते विलापो,
बहुन् कुशिष्यान् कथिते विलापः ॥७॥

અર્થ—સાંભળનારને કંઈ પણ (આત્મહિત સંબંધી વાત કહીએ અને જો તેને રૂચતી ન હોય તો તે[1] વાત કહેવી એ વિલાપ કરવા તુલ્ય છે. (અથવા ભૂતકાળમાં કંઈ ન બનવા જેવું બની ગયું તેના સંબંધમાં વારંવાર કોઈને કહેવું તે વિલાપ તુલ્ય છે.)

(અગર અતીતાર્થ-એટલે જેની પાસે કંઈપણ નથી તેવા દરિદ્રી પાસે કોઈપણ વસ્તુની માંગણી કરવી તે વિલાપ કરવા બરાબર છે.)

---

* अइए अत्थे=अतीतार्थे इति पाठान्तरम् ॥

૧ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીને ચિત્તમુનિએ આપેલા ઉપદેશની પેઠે–१ उपजातिवृत्तम्.

અનિશ્ચિત બાબતમાં અથવા મતલબ સમજ્યા વગર કે સંબંધ વગરનું કંઈપણ નિશ્ચયકારી વચન કહેવું તે વિલાપ કરવા બરાબર છે. અસ્થિર ચિત્તવાળા મનુષ્યોને કંઈપણ (હિત શિખામણ વિગેરે) કહેવું તે વિલાપ સરખું છે. અને ઘણા કુશિષ્યોને ઉપદેશ આપવો તે પણ વનમાં વિલાપ કરવા જેવું છે.[1] ૭

मू० दुट्ठाहिवा दंडपरा हवंति,
विज्झाहरा मंतपरा हवंति ।
मुक्खा नरा कोवपरा हवंति,
सुसाहुणो तत्तपरा हवंति ॥८॥

छा० दुष्टाधिपा दण्डपरा भवन्ति,
विद्याधरा मन्त्रपरा भवन्ति ।
मूर्खा नराः कोपपरा भवन्ति,
सुसाधव स्तत्त्वपरा भवन्ति ॥८॥

અર્થ—(અનીતિ, અન્યાય અને જોર જુલમ કરનારા) દુષ્ટ રાજાઓ પ્રજાને દંડ કરવામાં તત્પર હોય, વિદ્યાધરો (વૈતાઢ્ય પર્વતની શ્રેણિઓમાં ઉત્પન્ન થનારા મનુષ્યો) મંત્ર સાધવામાં તત્પર હોય, મૂર્ખ માણસો ક્રોધ કરવામાં તત્પર રહે છે, જ્યારે (આત્મસાધન કરનારા) સુસાધુઓ (તો) તત્ત્વની-પરમાર્થની (કર્મથી મુક્ત થવા રૂપ મોક્ષની કે આત્મસ્વરૂપની) પ્રાપ્તિ માટે તત્પર રહે છે. ૭

---

૧ ઉત્ત. અધ્ય. ૨૭માં બતાવેલ ગર્ગાચાર્યના શિષ્યો પરે.

मू० सोहा भवे उग्गतवस्स खंती,
समाहिजोगो पसमस्स सोहा ।
नाणं सुझाणं चरणस्स सोहा,
सीसस्स सोहा विणए पवित्ती ॥९॥

छा० शोभा भवेदुग्रतपसः क्षान्तिः,
समाधियोगः प्रशमस्य शोभा ।
ज्ञानं सुध्यानं चरणस्य शोभा,
शिष्यस्य शोभा विनये प्रवृत्तिः ॥९॥

અર્થ—ઉગ્ર તપસ્યા કરનાર તપસ્વીની શોભા શી? ક્ષમા. (ક્ષમા વગરની તપસ્યા નકામી છે.) પ્રશમ (કષાયોના ઉપશમ)ની શોભાસમાધિ-યોગ (આધિ-માનસિક પીડા, વ્યાધિ-શરીર સંબંધી રોગાદિક પીડા અને ઉપાધિ-સ્ત્રી પુત્રાદિક કુટુંબ પરીવાર તથા સોનું, રૂપું, ઘર, ક્ષેત્રાદિકની ચિંતા રૂપ પીડા. એ ત્રણ પ્રકારની પીડા વગરની સ્થિતિ) છે. જ્ઞાન (સત્સ્વરૂપનું ભાન) અને શુભધ્યાન (ધર્મનું કે આત્મસ્વરૂપનું ચિંતવન) એ ચારિત્ર-સંયમની શોભા છે. અને વિનય-નમ્રતાપૂર્વક પ્રવર્ત્તવું એ શિષ્યની શોભા છે. ૯

मू० अभूसणो सोहइ बंभयारी,
अकिंचणो सोहइ दिक्खधारी ।
बुद्धीजुओ सोहइ रायमंती,
लज्जाजुओ सोहइ एगपत्ती ॥१०॥

छा० अभूषणः शोभते ब्रह्मचारी,
अकिञ्चनः शोभते दीक्षाधारी ।
बुद्धियुतः शोभते राजमन्त्री,
लज्जायुतः शोभते एक पत्निः ।।१०।।

અર્થ—ઘરેણાં વગરનો (કદ્રૂપો હોવા છતાં) પણ બ્રહ્મચારી પુરૂષ (હરિકેશિ મુનિની પેઠે) શોભે છે. બાહ્ય (નવ પ્રકારના) તથા અભ્યંતર (મિથ્યાત્વ, વિષય, કષાયાદિ ૧૪ પ્રકારના) પરિગ્રહ રહિત એવો દીક્ષાધારી (સંયમી, નિર્ગ્રંથ કે સાધુ) શોભે છે. રાજાનો મંત્રી–પ્રધાન (અભયકુમારની પેઠે) તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો હોય તો શોભે છે. તેમ જ એકપત્નીવાળો (પરસ્ત્રીનો ત્યાગી તથા એક સ્ત્રીવ્રત–સ્વસ્ત્રી સંતોષ વ્રત પાળનાર) પુરૂષ, અથવા એકપતિ–પતિવ્રતા સતી સ્ત્રી લજ્જા સહિત હોય તે શોભે છે. ૧૦

मू० अप्पा अरी होज्ज–णवट्ठियस्स,
अप्पा जसो सीलमओ नरस्स ।
अप्पा दुरप्पा अणवट्ठियस्स,
अप्पा जिअप्पा सरणं गई य ।।११।।

छा० आत्माऽरि र्भवत्यनवस्थितस्य,[1]
आत्मा यशः शीलवतो नरस्य ।
आत्मादुरात्माऽनवस्थितस्य,
आत्मा जितात्मा शरणं गतिश्च ।।११।।

અર્થ—જેના યોગ-મન, વચન અને કાયા અસ્થિર હોય

---

१ इन्द्रवज्रा.

છે, (અર્થાત્ જે ચપળ ચિત્તવાળો હોય) તેનો પોતાનો આત્મા જ શત્રુ હોય છે. શીલવંત જે પુરૂષ હોય તેનો આત્મા યશ પામે. ધર્મની બાબતમાં (મોહમાં મુંઝાયલો હોવાથી) જેનું ચિત્ત અસ્થિર હોય તેનો આત્મા જ દુરાત્મા (દુર્ગતિમાં જનાર દુષ્ટાત્મા) છે. અને આત્મા જ્યારે ઈન્દ્રિયોને જીતી મનને વશ કરે ત્યારે તે જિતાત્મા થાય, એવો તે આત્મા જ સંસારથી બ્હીતા પ્રાણિઓને શરણ–આધારભૂત છે અને દુઃખથી મૂકાવી સુખના માર્ગે ચડાવનાર છે. ૧૧

મૂ૦ ने धम्मकज्जा परमत्थि कज्जं,
न पाणिहिंसा परमं अकज्जं ।
न पेमरागा परमत्थि बंधो,
न बोहिलाभा परमत्थि लाभो ॥१२॥

છ૦ न धर्मकार्यात्परमस्ति कार्यं,
न प्राणिहिंसायाः परममकार्यम् ।
न प्रेमरागात्परमस्ति बन्धो,
न बोधिलाभात्परमस्ति लाभः ॥१२॥

અર્થ—ધર્મના કાર્ય સરખું બીજું કોઈપણ શ્રેષ્ઠ–ઉત્તમ કાર્ય નથી. જીવહિંસા સમાન બીજું કોઈપણ અકાર્ય નથી. (દેવ, ગુરૂ ને ધર્મના રાગ સિવાયના માત્ર) પ્રેમરાગ–સ્નેહરાગ થકી ઉત્કૃષ્ટ બીજો કોઈ પણ બંધ નથી. (બંધનનું કારણ નથી.) અને સમકિતરૂપ બોધિલાભ કરતાં વિશેષ (ઉત્કૃષ્ટ) બીજો કોઈ પણ લાભ નથી. ૧૨

---

१ उपेन्द्रवज्रा.

मू० न सेवियव्वा पमया परक्का,
न सेवियव्वा पुरिसा अविज्जा ।
न सेवियव्वा अहिमानहीणा,
न सेवियव्वा पिसुणा मणुस्सा ॥१३॥

छा० न सेवितव्याः प्रमदाः परकीया,
न सेवितव्याः पुरुषा अविद्याः ।
न सेवितव्या अभिमानहीना
न सेवितव्याः पिशुना मनुष्याः ॥१३॥

અર્થ—મનુષ્યે પારકી પ્રમદા-સ્ત્રી સેવવી નહિ (પરસ્ત્રી-લંપટ ન થવું.) વિદ્યા વગરના પુરૂષોની (ગૃહસ્થ હોય કે ત્યાગી તેમની) સેવા કરવી નહિ (તેના આશરે ન રહેવું.) અભિમાની તથા હીન એટલે નીચ માણસોને સેવવા નહિ. (તેમના સેવક થવું નહિ.) અથવા અધિમાનહીન એટલે જે માણસો લોકોમાં માન-પ્રતિષ્ઠા વગરના હોય તેમની સોબત કરવી નહિ. તેમજ પિશુન એટલે ચાડી-ચુગલી કરનાર લોકોની પણ સેવા-સોબત ન કરવી. ૧૩

मू० *जे धम्मिया ते खलु सेवियव्वा,
जे पंडिया ते खलु पुच्छियव्वा ।
जे साहुणो ते अभिवंदियव्वा,
जे निम्ममा ते पडिलाभियव्वा ॥१४॥

---

* इन्द्रवज्रा.

છા० ये धार्मिकास्ते खलु सेवितव्या,
ये पण्डितास्ते खलु पृष्टव्याः ।
ये साधवस्तेऽभिवन्दनीया (वंदितव्या),
ये निर्ममास्ते प्रतिलाभितव्याः ॥१४॥

અર્થ—જે પુરૂષો ધાર્મિક-ધર્માત્મા હોય તેમની અવશ્ય સેવા કરવી (તેમનો આશરો લેવો.) જે પંડિત પુરૂષો હોય તેમને પોતાના હૃદયની શંકાઓ પૂછીને અવશ્ય ખુલાસા મેળવવા જોઈએ. જે સાધુ-ત્યાગી પુરૂષો હોય તેમને ખરા ભાવથી વાંદવા જોઈએ. અને જે મમત્વ-મ્હારાપણા રૂપ અહંકારથી રહિત સાધુ મુનિરાજ હોય તેમને ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી આહારાદિક ચૌદ પ્રકારની વસ્તુ અવશ્ય વ્હોરાવવી જોઇએ. ૧૪

मू० पुत्ता य सीसा य समं विभत्ता,
रिसी य देवा य समं विभत्ता ।
मुक्खा तिरिक्खा य समं विभत्ता,
मुआ दरिद्दा य समं विभत्ता ॥१५॥

छा० पुत्राश्च शिष्याश्च समं विभक्ता,
ऋषयश्च देवाश्च समं विभक्ताः ।
मूर्खास्तिर्यञ्चश्च समं विभक्ता,
मृता दरिद्राश्च समं विभक्ताः ॥१५॥

અર્થ—પુત્રો અને શિષ્યો બન્ને સમાન જાણવા. (પુત્રો લૌકીક પક્ષે માવિત્રોની આજ્ઞા પાળે, તેમજ શિષ્યો લોકોત્તર

---

१ उपजातिः

ધર્મપક્ષે ગુરૂ—આચાર્યાદિકની આજ્ઞા પાળે.) કોઈ ધર્મ ન પામતો હોય તો તેને ધર્મ પમાડવામાં ઋષિ—મુનિયો તથા દેવો એ બન્ને સરખા જાણવા. સાર અસારના વિચાર વગરના હોવાથી મૂર્ખ માણસો અને તિર્યંચ-પશુઓ બન્ને સરખા છે, અને માખી ઉડાડવા જેટલી પણ તાકાત ન હોવાથી દરિદ્રી અને મુવેલા માણસો બન્ને સરખા છે. ૧૫

मू० सव्वा[1] कला धम्मकला जिणाइ,
सव्वा कहा धम्मकहा जिणाइ ।
सव्वं बलं धम्मबलं जिणाइ,
सव्वं सुहं धम्मसुहं जिणाइ ॥१६॥

छा० सर्वाः कला धर्मकला जयति,
सर्वाः कथा धर्मकथा जयति ।
सर्वं बलं धर्मबलं जयति,
सर्वं सुखं धर्मसुखं जयति ॥१६॥

અર્થ—સર્વ કળાઓને (બહુંતેર અને સ્ત્રીઓની ચોસઠ કળાઓને) ધર્મકળા જીતે છે. સર્વ (સ્ત્રી, ભોજન, દેશ અને રાજ વિગેરે અનેક કર્મ-સંબંધી) કથાઓને ફક્ત એકજ ધર્મ-કથા જીતે છે. (હાથી, ઘોડા, રથ, પાયદળ, ધન, સ્વજન-કુટુંબીઓ વિગેરે) સર્વ બળને એકલું ધર્મનું બળ જીતનાર છે. અને (ચક્રવર્ત્તી તથા અનુત્તર વિમાન વાસી દેવો વિગેરેનાં)

---

१ इन्द्रवज्रा.

સર્વ (પૌદ્ગલિક) સુખોને ફક્ત ધર્મસુખ (ધર્મથી—સકામ કર્મ નિર્જરાથી ઉત્પન્ન થતું આત્મિક સુખ) જીતનાર છે. ૧૬

मू० जूए पसत्तस्स धणस्स नासो;
मंसं पसत्तस्स दयाइ नासो।
मज्जं पसत्तस्स जसस्स नासो,
वेसापसत्तस्स कुलस्स नासो ॥१७॥

छा० द्युते प्रसक्तस्य धनस्य नाशो,
मांसं प्रसक्तस्य दयाया नाशः।
मद्यं प्रसक्तस्य यशसो नाशो,
वेश्या प्रसक्तस्य कुलस्य नाशः ॥१७॥

અર્થ—જુગાર રમવામાં આસક્ત એવા પુરૂષોના ધનનો (પાંડવો તથા નળરાજાના રાજ્યનો જેમ નાશ થયો તેમ) નાશ થાય. માંસ ખાવામાં લુબ્ધ એવા માણસોના હૃદયમાંથી દયા ઉઠી જાય છે. દારૂ-મદિરા પીવામાં રસિયા લોકોની યશઃ—કીર્તિનો નાશ (અપકીર્તિ) થાય છે. અને વેશ્યાને વિષે આસક્ત (તેમજ પરસ્ત્રીગમન કરનાર) એવા મનુષ્યોના કુળનો (કુટુંબ પરિવાર વિગેરેનો) નાશ થાય છે. ૧૭

मू० ×हिंसा-पसत्तस्स सुधम्मनासो,
चोरी-पसत्तस्स सरीरनासो।

× उपजातिः।

तहा परत्थीसु पसत्तयस्स,
सव्वस्स नासो अहमा गई य ॥१८॥

छा० हिंसा प्रसक्तस्य सुधर्मनाशः,
चौर्यप्रसक्तस्य शरीरनाशः ।
तथा परस्त्रीषु प्रसक्तस्य,
सर्वस्य नाशोऽधमा गतिश्च ॥१८॥

અર્થ—જીવહિંસા કરવામાં જે મનુષ્યો રાચેલા હોય તેમનો સાચો ધર્મ નાશ પામે. ચોરી કરવામાં જે માણસ આસક્ત હોય તેના શરીરનો (તાડન, તર્જન, શૂળી, ફાંસી વિગેરે શિક્ષા દ્વારા) નાશ થાય. અને પરસ્ત્રીમાં આસક્ત થનાર પુરૂષના સર્વ દ્રવ્યનો અગર સર્વ ગુણોનો નાશ થાય, તથા વિશેષમાં તે અધમ ગતિ (નરક ગતિ) પામે. ૧૮

मू० [1]दाणं दरिद्दस्स पहुस्स खंती,
इच्छानिरोहो य सुहोइयस्स ।
तारुन्नए इंदियनिग्गहो य,
चत्तारि एयाणि सुदुक्कराणि ॥१९॥

छा० दानं दरिद्रस्य प्रभोः क्षान्ति-
रिच्छानिरोधश्च सुखोचितस्य ।
तारुण्य इन्द्रिय निग्रहश्च,
चत्वार्येतानि सुदुष्कराणि ॥१९॥

---

१ इन्द्रवज्रा.

અર્થ—(જેની પાસે લેશમાત્ર પણ દ્રવ્ય-ધન ન હોય તેવા) દરિદ્રી માણસે યાચકને દાન આપવું એ દુષ્કર-અશક્ય છે, છતાં પણ ઉલ્લટ ભાવે થોડું પણ સુપાત્રને દાન આપે તો તે માણસ અમરસેન વીરસેનની પેઠે મહાન્ સુખદાયક ફળ પામે. શક્તિ-સામર્થ્ય-પરાક્રમ-બળ હોવા છતાં જે ક્ષમા-સહનશીલતા રાખવી તે દુષ્કર છે. સુખનાં સર્વ સાધનો જેની પાસે હોય તેવા માણસને ઇચ્છિત-મનગમતી વસ્તુનો ત્યાગ કરવો (ઇચ્છાઓને રોકવી) એ દુષ્કર છે. અને તરૂણ અવસ્થામાં-ભરયૌવનમાં ઇન્દ્રિયો (અને મન) વશ કરવાં-એ પણ દુષ્કર છે. એ ચારે બાબતમાં અશકયતા હોવા છતાં જે પુરૂષ તે તે કાર્ય કરે છે અર્થાત્-દરિદ્રી છતાં દાન આપે, પરાક્રમ છતાં સહનશીલતા રાખે, સુખી છતાં ઇચ્છાઓને રોકે અને છતી જુવાનીમાં મન વશ રાખે તે પુરૂષ થોડા કાળમાં મોક્ષનાં સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. યશ-કીર્ત્તિ મેળવે છે. અને આ ભવ તથા પરભવ સુધારે છે. ૧૯

उपजातिः

मू० असासयं जीवियमाहु लोए,
धम्मं चरे साहु जिणोवइट्ठं[1] ।
धम्मो य ताणं सरणं गईय,
धम्मं निसेवित्तु सुहं लहंति ॥२०॥

---

૧ साहुजणोवइट्ठं = साधुजनोपदिष्टम्-સાધુપુરૂષોએ ઉપદેશેલ; (બતાવેલ) એવો પણ પાઠ દેખાય છે.

छा० अशाश्वतं जीवितमाहु लोंके,
धर्मं चरेत्साधु जिनोपदिष्टम् ।
धर्मश्च त्राणं शरणं गतिश्च,
धर्मं निसेव्य सुखं लभन्ते ॥२०॥

અર્થ—આ લોકને વિષે જ્ઞાની પુરૂષોએ જીવિત-જીવવું અશાશ્વતું (ટુંક સ્થિતિવાળું) બતાવ્યું-કહ્યું છે. માટે તીર્થંકરોએ સારી રીતે-વિવિધપ્રકારે વિવેચન કરીને ઉપદેશેલા-બતાવેલા એવા ધર્મનું આચરણ મુમુક્ષુ-મોક્ષસુખના ઇચ્છક જનોએ કરવું જોઈએ. કારણ કે ધર્મ એજ દુર્ગતિરૂપ અનર્થ થકી ત્રાણ એટલે રક્ષણ કરનાર છે, ધર્મ એજ કર્મરૂપ ઉપદ્રવથી ભયભીત થયેલા જીવોને શરણ-આશરો આપનાર છે અને દુઃખી પ્રાણિઓને સુખ આપવા માટે ઉત્તમ ગતિનો આપનાર પણ તેજ ધર્મ છે. અર્થાત્ એ ધર્મને સેવીને-આચરીને જીવાત્માઓ ઇચ્છિત (અથવા મોક્ષનાં) સુખ મેળવે છે. ૨૦

॥ वन्दे जिनवरम् ॥

॥ भावना कुलकम् ॥

मू० *निसाविरामे परिभावयामि,
गिहे पलित्ते किमहं सुयामि ।
डज्झंत मप्पाणं सुविक्खयामि,
जं धम्मरहिओ दिवसे गमामि ॥१॥

छा० निशाविरामे परिभावयामि,
गृहेप्रदीप्ते किमहं स्वपिमि ? ।
दह्यमानमात्मानं सुवीक्षे (सूपेक्षे),
यद्धर्मरहितो दिवसान् गमयामि ॥१॥

અર્થ—પ્રભુ પરમાત્માને પોતાની સમક્ષ રાખીને પાપ-ભીરૂ અને ભદ્રિક પરિણામી એવો કોઈક ભવ્યાત્મા (જેનું નામ અપ્રકટ છે તે) પોતાના આત્માને પાપરૂપ કીચડ થકી નિર્લેપ-નિર્મળ બનાવવા માટે વિશુદ્ધ ભાવના ભાવે છે, જેમકે:—રાત્રિના પાછલા ભાગે જાગૃત થઈને હું આત્મચિંતન (ધર્મ-જાગરિકા કરૂં છું તો મને જાણવામાં આવે છે અને ખેદ થાય છે કે:—આ દેહરૂપી ઘર તે ક્રોધાદિક કષાયો રૂપી અગ્નિથી સળગી રહેલ છે, તેમાં મ્હારા આત્માને સળગતો જોઈ રહ્યો

---

* આ કુલકમાં કર્ત્તાએ પિંગલના નિયમ તરફ લક્ષ્ય ન રાખતાં દરેક પદના પ્રાસ મેળવી માત્ર પોતાના હૃદયના ઉદ્-ગારો દર્શાવ્યા છે. આ ગાથાઓ ઉપજાતિવૃત્તમાં ગવાય છે. સૂત્રોમાં આવાં વૃત્તો 'કાવ્ય' તરીકે ગણાય છે.

છું. (અગર તેમાં સળગતા મ્હારા આત્માની હું ઉપેક્ષા-બેદરકારી કરી રહ્યો છું) જે કારણથી મને ભાસે છે કેઃ-ધર્મ-અનુષ્ઠાન વગરનો હું ફોગટ દિવસો ગુમાવી રહ્યો છું. છતાં હું મોહરૂપ નિદ્રામાં કેમ પડયો છું? અર્થાત્ હવે સળગતા ઘરને પ્રત્યક્ષ જોયા પછી પ્રમાદમાં પડયા રહી કાળ ગુમાવવો એ મને ઉચિત નથી. ૧

मू० इमस्स देहस्स दुहालयस्स,
किर जीव! लुद्धो ठाणस्स कस्स?।
अन्नं सरं किंपि अपिच्छरस्स,
जाया विई कूवियदद्दुरस्स ॥२॥

छा० एतस्मिन् देहे दुःखालये,
किल जीव! लुब्धः स्थानस्य कस्य [अर्थम्]?।
अन्यत्सरः किमप्यपश्यतो,
जाता वृत्तिः कौपिकदर्दुरस्य ॥२॥

અર્થ—હે આત્મન્! દુઃખના ઘરરૂપ એવા આ દેહને વિષે કયા સ્થાન માટે (કયા સુખ માટે) તું લોભાઇ રહ્યો છે? તે સમજાતું નથી. ખરેખર તળાવ, કે સમુદ્ર સરખાં બીજાં પાણીનાં સ્થાનને ન જોનાર અને માત્ર કુવાને જ સર્વ શ્રેષ્ઠ સ્થાન માનનાર એવા કુવાના દેડકા સરખી મ્હારી વૃત્તિ થયેલ છે. ૨

मू० माणुस्सजम्मं तडलद्धएणं,
जिणिंदधम्मो न कओ य जेणं ।

तुट्टे गुणे जह बाणक्खएणं,
लद्धं गयं मज्झ अवस्सतेणं ॥३॥

छा० मानुष्यजन्म-तटलब्धेन,
जिनेन्द्रधर्मो न कृतश्च येन ।
त्रुटिते गुणे यथा बाणक्षयेण,
लब्धं गतं ममाऽवश्यत्वेन ॥३॥

અર્થ—(સમુદ્રમાં પડેલો માણસ જેમ પવનથી પ્રેરાયલાં મોજાંથી અથડાતો કિનારે આવે તેમ સંસાર રૂપ સમુદ્રમાં પડેલો અને કર્મના યોગે એકેન્દ્રિયાદિ ભવોમાં અનેક દુઃખોથી સડબડતો એવો જે હું તે કંઈક પુણ્યના યોગે) મનુષ્ય ભવ-રૂપ કિનારો પામ્યો છતાં મેં જિનેંદ્રપ્રભુનો ધર્મ કર્યો નહિ, માટે જેમ ધનુષ્યની દોરી ત્રુટતાં હાથમાંથી બાણ ત્યાં જ પડી જાય પરંતુ આગળ-ધારેલા નિશાને જઈ શકે નહિ, તેમ ધર્મ-રૂપી દોરી ત્રૂટવાથી-ધર્મ ન કરવાથી પ્રાપ્ત થયેલો મ્હારો અમૂલ્ય મનુષ્ય ભવ મેં ખોઈ નાંખ્યો અને (સમુદ્ર કિનારે આવેલો પણ આગળ ન જતાં પ્રમાદથી ત્યાંજ સૂઈ રહેલો એવો તે માણસ જેમ ભરતી-જવાળ આવતાં પાછો તણાઈને સમુદ્રમાં જઈ પડે તેમ હું પણ) મરીને પાછો સંસારરૂપ સમુદ્રમાં પડીને ગોથાં ખાઈશ. ૩

मू० दुल्लहे वि लद्धे माणुस्सजम्मे,
चिंतामणितुल्लजिणिंद धम्मे ।

पुव्विल्लए किंचिवि दुट्ठकम्मे,
सुहाण ठाणम्मि अणायरामे ॥४॥

छा० दुर्लभेऽपि लब्धे मानुष्यजन्मनि,
चिन्तामणितुल्यजिनेन्द्रधर्मे ।
पुर्व्विलक्के किञ्चिदपि दुष्टकर्मणि,
सुखानां स्थाने (स्थानाय) ऽनाचरामि ॥४॥

અર્થ—પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયરો, વનસ્પતિ, એઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, અસંજ્ઞિ-સંજ્ઞિતિર્યંચ પંચેન્દ્રિય અને સંમૂર્છિમ મનુષ્ય વિગેરે ભવોમાં અનંત, અસંખ્યાત અને સંખ્યાત કાળ રહેવાનું હોવાથી) દુર્લભ એવો પણ મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત થયે છતે, તેમજ અનેક પાખંડ મત-પંથો પ્રચલિત હોવાના કારણે દુર્લભ એવો, ચિંતામણિ રત્ન કરતાં પણ અમૂલ્ય અને સર્વ ઇચ્છિત સુખો પ્રાપ્ત થવાનું કારણ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનો ધર્મ (જૈનધર્મ) પ્રાપ્ત થવા છતાં (જૈનકુળમાં જન્મ લેવા છતાં), સત્તામાં રહેલાં પૂર્વ સંચિત દુઃખદાયક એવાં કર્મોનો નાશ કરવા માટે (સુખનું સ્થાન મોક્ષ મેળવવા માટે) હું કંઇપણ આચરણ કરતો નથી (ધર્મકરણી કરતો નથી) એ ખેદની વાત છે. ૪

मू० चरणं चरेउं जइ नो तरेसि,
गिहत्थधम्मं न समायरेसि ।
सव्वस्स गमणे अट्टं जलेसि,
पच्छा घणं जीव ! विझूरएसि ॥५॥

छा० चरणं चरित्वा यदि नो तरसि,
गृहस्थधर्मं न समाचरसि ।
सर्वस्वगमनेऽर्थे ज्वलयसि,
पश्चाद् घनं जोव! विलप्स्यसि ॥५॥

અર્થ—હે આત્મન્! જો તું ગૃહસ્થ ધર્મ (શ્રાવકધર્મ) અંગીકાર કરી પાળતો નથી, તેમજ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને (સંયમરૂપ નાવામાં બેસીને) સંસારરૂપ સમુદ્રને જો તું તરતો નથી તો ઘર બાળીને તીર્થ કર્યા જેવું કામ કરનાર તને પાછળથી ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે. ૫

मू० विसुद्धयं दंसणनाणसारं,
न धारियं संजमसील भारं ।
सड्ढत्तणं तंपिय नामधारं,
कहं च मे होइ भवोहपारं ॥६॥

छा० विशुद्धको दर्शनज्ञानसारो,
न धारितः संयमशील भारः ।
श्राद्धत्वं तदपि च नामधारं,
कथं च मे भवति भवोघपारः? ॥६॥

અર્થ—(આત્માને કર્મ મળ રહિત કરનાર એવું) નિર્મળ જ્ઞાન તથા નિર્મળ જ્ઞાનપૂર્વક દર્શન (જીવાદિ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણી સુદેવ, સુગુરૂ અને સુધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી તે) અને એવા જ્ઞાનદર્શન પૂર્વક શીલ (સ્વસ્ત્રીમાં સંતોષ અને પરસ્ત્રી-ત્યાગરૂપ દેશ થકી બ્રહ્મચર્ય) કે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય મેં પાળ્યું નહિ.

તેમજ પંચ આસ્રવોના ત્યાગ રૂપ (સાધુ ધર્મરૂપ) સંયમ પણ સ્વીકાર્યો નહિ. અને (શ્રાવકના કુળમાં જન્મ લેવાથી) જે શ્રાવક ગણાયો તે પણ માત્ર નામધારી થયો. અર્થાત્ શ્રાવક-પણાના ગુણો ધારણ કર્યા નહિ. તે કારણથી હે પ્રભુ! હું સંસાર સમુદ્રનો પાર કેમ પામું? ૬

मू० देवो जिणो साहुगुरू पसत्था,
जीवाइतत्ताइं नव पयत्था ।
मन्नंति जे केइ नरा कयत्था,
अच्छंतु ता पंचमहव्वयत्था ॥७॥

छा० देवो जिनः साधु-गुरुः प्रशस्तौ,
जीवादितत्त्वानि नव पदार्थाः ।
मन्यन्ते ये केचिन्नराः कृतार्था-
स्तिष्ठन्तु तावत्पञ्च महाव्रतस्थाः ॥७॥

અર્થ—જિન (રાગ દ્વેષ રહિત) દેવ, સાધુ (સ્વપર-હિત-સાધક) ગુરૂ અને જીવાદિ નવ પદાર્થ-તત્ત્વને (અથવા અહિંસા, સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મને) જે કોઈ મનુષ્ય માને છે-શ્રધ્ધે છે તે પણ કૃતાર્થ (મોક્ષ પામવાને યોગ્ય) ગણાય છે, તો પછી જે પંચ મહાવ્રતરૂપ સંયમ સ્વીકારીને યથાર્થ પાલન કરે છે તેનું તો કહેવુંજ શું? અર્થાત્ તેવા સાધુ પુરૂષો તો કૃતકૃત્ય થયા ગણાય જ. ૭

मू० धन्ना मुणी जे चइऊण गेहं,
तवेण उग्गेण दमंति देहं ।

न मन्नियं पुत्तकलत्तनेहं,
बहुमाणसारं पणमामि तेहं ॥८॥

छा० धन्या! मुनयो ये त्यक्त्वा गृहं,
तपसोग्रेण दमयन्ति देहम् ।
न मानितः [यैः] पुत्रकलत्रस्नेहो,
बहुमानसारान् प्रणमामि तानहम् ॥८॥

અર્થ—ધન્ય છે-કૃતકૃત્ય છે તે મુનિયો !! કે જેમણે ઘર છોડયું, જે સ્ત્રી પુત્રાદિકના સ્નેહને વશ ન થયા અને ઉગ્ર તપ વડે પોતાની કાયાને દમે છે. તે માટે બહુમાન આપવા લાયક એવા તે મહામુનિયોને હું નમસ્કાર કરૂં છું. ૮

मू० मायापियाबंधवसयणविंदं,
लहुज्झियं गेहवावारदंदं ।
उम्मूलियं मोहणवल्लिकंदं,
पणमामि तेसिं चरणारविंदं ॥९॥

छा० मातापिताबान्धवस्वजनवृन्दं,
लघूज्झितं [त्यक्तं] गृहव्यापार द्वन्द्वम् ।
उन्मूलितं मोहनवल्लिकन्दं [यैः]
प्रणमामि तेषां चरणारविन्दम् ॥९॥

અર્થ—જેમણે માતા, પિતા, બાંધવ (ભાઈયો કે મિત્રો) અને સ્વજનાદિ વર્ગને એકદમ છોડયો. ઘર સંબંધી દરેક ઉપાધિઓને તિલાંજલિ આપી. અને મોહનવલ્લીના કંદ સરખા

મોહને જેમણે જડમૂળથી ઉખેડી નાંખેલ છે એવા મહાપુરૂષોના ચરણકમળોને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૯

मू० पुव्वि पि जे णो गिहगुत्तिलीणा,
घित्तु वयं गुरुकुलवासलीणा ।
अमुच्छियाऽगिद्ध अदीणवयणा,
कालोचिया जे पालंति जयणा ॥१०॥

छा० पूर्वमपि ये नो गृहगुप्तिलीना,
गृहीत्वा व्रतं गुरुकुलवासलीनाः ।
अमूर्च्छिता अगृद्धा अदीनवदनाः [वचनाः]
कालोचिता ये पालयन्ति यत्नाः ॥१०॥

અર્થ—જેઓ પૂર્વે (દીક્ષા પહેલા) ગૃહસ્થાશ્રમમાં રાચ્યા નહિ (વિષયોમાં લુબ્ધ બન્યા નહિ.) અને દીક્ષા લીધા પછી જેઓ ગુરૂકુળવાસમાં (ગુરૂ અને વડિલ ગુરૂબંધુઓ સાથે રહી વિનય વૈયાવચ્ચ પૂર્વક તેમની આજ્ઞા પાળવામાં) લીન થયા. તેમજ જેઓ મૂર્છા રહિત (આત્માથી ભિન્ન એવા બાહ્ય પદાર્થો પરના મોહરહિત), રસગૃદ્ધીપણા રહિત અને દીનતા (મુખના કે વચનના દીનપણા) રહિત થયા થકા જેઓ કાલોચિત યત્ના (જે કાળે જે ક્રિયા—સ્વાધ્યાય ધ્યાનાદિ કરવાની હોય તે કાળે તેજ ક્રિયા કરવારૂપ કર્ત્તવ્ય) પાળે છે-બજાવે છે. તેમને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ ! ! ! (૧૪ મી ગાથા સાથે સંબંધ છે) ૧૦

मू० समिइसमिया तिगुत्तिगुत्ता,
सज्झायझाणेसु सयाणुरत्ता ।

संवेगचित्ता विसये विरत्ता,
न मोहपंके मणयं पि खुत्ता ॥११॥

छा० समितिसमितास्त्रिगुप्तिगुप्ताः,
स्वाध्यायध्यानेषु सदानुरक्ताः ।
संवेगचित्ता विषये विरक्ता,
न मोहपंके मनागपि निमग्नाः ॥११॥

અર્થ--જેઓ (જોઈ પોંજી ચાલવું, વચનનો સદુપયોગ કરવો, નિર્દોષ આહારાદિક વસ્તુની શોધ કરવી, વસ્ત્ર પાત્રાદિક વસ્તુ યત્નાથી લેવી મૂકવી અને મળમૂત્રાદિક નિર્જીવ જગ્યાએ પરઠવવા રૂપ) પાંચ સમિતિઓથી યુક્ત છે. ત્રણ (મન વચન ને કાયાને ગોપવવા રૂપ) ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત-ચપળા રહિત છે. (વાંચવું, પૂછવું, શીખેલું સંભારી જવું, ધર્મકથા કરવી અને શાસ્ત્રોના અર્થોનો નિરંતર વિચાર કરવો તે રૂપ) સ્વાધ્યાય અને (આત્મચિંતનરૂપ) ધ્યાનમાં સદા મગ્ન રહે છે. વૈરાગ્ય-વાસિત જેઓનું ચિત્ત છે. શબ્દાદિ પંચવિષયો થકી જેઓ વિરક્ત છે. અને જેઓ મોહરૂપ કીચડમાં જરાપણ ખૂંચેલા નથી. એવા મહામુનિવરોને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ!!! ૧૧

मू० न मूसिया इंदियतक्करेहिं,
विद्धा न जे मकरज्झयसरेहिं ।
न खुब्भिया दुष्ठपरिसहेहिं,
न गंजिया कोहमाइभडेहिं ॥१२॥

छा० न मूषिता इन्द्रियतस्करै-
विद्धा न ये मकरध्वजशरैः ।
न क्षुभिता दुष्टपरिषहै-
र्न गंजिताः क्रोधादिभटैः ॥१२॥

અર્થ--ઇન્દ્રિયોરૂપ ચોરોથી જેઓ લૂંટાયા નથી. કામબાણોથી જેઓ વિંધાયા નથી. દુઃખરૂપ દુષ્ટ પરિષહો આવ્યે છતે જેઓ ક્ષોભ પામતા નથી. અને ક્રોધાદિ કષાયો રૂપ સુભટો જેમને ગંજી-હરાવી શકયા નથી. એવા મહાત્માઓને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ ! ! ! ૧૨

मू० अट्टाइं रुद्दाइं परिच्चयंति,
धम्माइं सुक्काइं समायरंति ।
नवाइं पावाइं न बंधयंति,
पुव्विल्लयाइं निव्विसोज्झयंति ॥१३॥

छा० आर्त्तानि रौद्राणि परित्यजन्ति,
धर्माणि शुक्लानि समाचरन्ति ।
नवानि पापानि न बध्नन्ति,
पूर्वीयानि निर्विशोधयन्ति ॥१३॥

અર્થ—જેઓ (કુટુંબ, ધન અને શરીર પ્રમુખને લગતી ચિંતા રૂપ) આર્ત્તધ્યાન અને (નિર્દયતાથી હિંસાદિ ક્રૂર કાર્યોની વિચારણા રૂપ) રૌદ્રધ્યાન ધરતા નથી, પરન્તુ (અહિંસા, સંયમ અને તપના ચિંતનરૂપ) ધર્મ ધ્યાન તથા (આત્મ-પરમાત્મના વિચાર રૂપ) શુકલધ્યાન ધરે છે. જેઓ નવાં

પાપ કર્મો કરતા–બાંધતા નથી, પરંતુ પૂર્વ જન્મોમાં સંચેલાં–સત્તામાં રહેલાં કર્મોનું શોધન કરે છે. (તપાદિક અનુષ્ઠાન વડે નાશ કરે છે.) એવા જ્ઞાની પુરૂષોને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ!!! ૧૩

मू० तेसिं नमो दुक्करकारयाणं,
महव्वए दुच्चर धारयाणं ।
जिणागमे सुद्धपरूवगाणं,
विसुद्धकरणे चरणे रयाणं ॥१४॥

छा० तेभ्यो नमो दुष्करकारकेभ्यो,
महाव्रतानि दुश्चर धारकेभ्यः ।
जिनागमानां शुद्धप्ररूपकेभ्यो,
विशुद्धकरणे चरणे रतेभ्यः ॥१४॥

અર્થ—દુઃખે પાળી શકાય એવાં પંચ મહાવ્રતોના ધારણ કરનારા, જિનાગમોને અનુસરી શુદ્ધ ઉપદેશ આપનારા અને જેઓ વિશુદ્ધ ચરણ સિત્તેરી તથા કરણ–સિત્તેરીનું વહન કરનારા એવા તે દુષ્કર કાર્ય કરનારા સાધુપુરૂષોને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ!!! ૧૪

मू० अहं तु पुव्विं गिहवासलीणो,
सुसाहुधम्मे विमले न लीणो ।
इन्हिं पुणो हं बलसत्तिहीणो,
चिट्ठं जहा जलविरहम्मि मीणो ॥१५॥

છા૦ अहं तु पूर्वं गृहवासलीनः,
सुसाधुधर्मे विमले न लीनः ।
इदानीं पुनरहं बलशक्तिहीन-
स्तिष्ठामि [स्तिष्ठन्] यथा जलविरहे मीनः ॥१५॥

અર્થ—હું તો પૂર્વ અવસ્થામાં (ગૃહસ્થાશ્રમમાં) સ્ત્રી-પુત્ર તથા વિષય સુખોમાં લીન થયો, પરંતુ નિર્દોષ એવા સાધુ ધર્મમાં (સાધુપણું સ્વીકારવામાં) લીન ન થયો. હવે તો (રોગાદિક કે વૃદ્ધાવસ્થાના કારણે) હું શક્તિહીન થઈ ગયો છું. પાણી સૂકાઈ જતાં જેમ માછલું ગતિ વગરનું કંઈપણ (ક્રિયા) કરી ન શકે, તેમ હું પણ હવે શક્તિ વગરનો શું કરી શકું? ૧૫

મૂ૦ जाणंतओ भोगसुहं अणिच्चं,
घोरे भवे दुक्खभरे निभिच्छे ।
न लग्गओ दुविहे धम्मकिच्चे,
ठिओ अहं कूडकवाडकिच्चे ॥१६॥

છા૦ जानन् भोगसुखमनित्यं,
घोरे भवे दुःखभरे निर्भत्स्ये ।
न लग्नो द्विविधे धर्मकृत्ये,
स्थितोऽहं कूटकपाट कृत्ये ॥१६॥

અર્થ—દુઃખથી ભરેલ માટે તિરસ્કાર કરવા લાયક એવા આ ભયંકર સંસારને વિષે કામભોગનાં સુખોને અનિત્ય જાણવા છતાં તેનો ત્યાગ કરીને બે પ્રકારની (સાધુ કે શ્રાવકની) ધર્મકરણીમાં હું જોડાયો નહિ. જેથી વિષયસુખોમાં રાચેલો હું કૂડકપટ કરવારૂપ કૂડકપાટ કૃત્યમાં ફસાઈ ગયો. ૧૬

मू० आसापिसाएण धम्मे विमुक्को,
मणोरहे सव्वमणो-विथक्को ।
कओवरोहोव्व गिहे निलुक्को,
चिट्ठं जहा वानरो डालचुक्को ॥१७॥

छा० आशापिशाचेन धर्माद्विमुक्तो,
मनोरथे सर्वमनो-विश्रान्तः ।
कृतोपरोध इव गृहे निलीन-
स्तिष्ठामि [स्तिष्ठन्] यथा वानरः शाखाभ्रष्टः ॥१७॥

અર્થ—(આટલું મળ્યું, હજી આટલું મળે એટલે ધર્મ કરૂં ઇત્યાદિ) અનેક આશાઓ રૂપ પિશાચીઓથી પરવશ થઇને આવા મનના સર્વ મનોરથો (મનરૂપ રથો)-વિચારોમાં મશગૂલ થવાથી જાણે કોઈ આગ્રહ કરી રોકતો હોય ! તેમ ગૃહસ્થાશ્રમમાં (સ્ત્રી પુત્રાદિકના સુખમાં) હું લીન થયો થકો ડાળ થકી પડી ગયેલા વાંદરાની પેઠે ધર્મથી વંચિત રહ્યો. ૧૭

मू० अइसंकिलिट्ठा विसया अणिट्ठा,
करंडए छुड्ढभुयंगपुट्ठा ।
मोहंधगारे वि झडित्ति दट्ठा,
अम्हारिसा नेव जग्गंति मूढा ॥१८॥

छा० अतिसंक्लिष्टा विषया अनिष्टा,
करण्डके क्षिप्तभुजङ्गस्पृष्टाः ।
मोहान्धकारेऽपि झटिति दष्टा,
अस्मादृशा नैव जाग्रति मूढाः ॥१८॥

અર્થ—અત્યંત પીડા ઉત્પન્ન કરનારા અને દીઠા ન ગમે તેવા, કરંડીયામાં નંખાયલા એવા પણ સર્પો અંધારામાં તેમને સ્પર્શ કરવામાં આવે તો જેમ તરત ડંખે છે અને તેનું ઝેર ચડતાં માણુસ બેભાન બની જાય છે, તેમ ન ઇચ્છિવા યોગ્ય એવાં વિષયસુખો અજ્ઞાનપણે સેવ્યા થકા પરિણામે આ ભવમાં રોગાદિક મહાન્ કષ્ટા ઉત્પન્ન કરે છે અને પરભવમાં નરકાદિક દુર્ગતિના દુઃખો પ્રાપ્ત કરાવે છે. એવું જાણુવા છતાં અમારા જેવા મૂઢ-મૂર્ખ જનો મોહનિદ્રામાં પડયા હોવાથી જાગતા નથી. ૧૮

मू० इत्तो खु मन्निज्ज अहं कयत्थो,
जं पाविओ सिवपुरगमणसत्थो ।
जिणिंदभणिओ धम्मो पसत्थो,
संसारजलहि तरणे समत्थो ॥१९॥

छा० इतःखलु मन्येऽहं कृतार्थो
यत्प्राप्तः शिवपुरगमनसार्थः ।
जिनेन्द्रभणितो धर्मः प्रशस्तः,
संसारजलधि तरणे समर्थः ॥१९॥

અર્થ—ખરેખર હવે હું મ્હારા આત્માને કૃતાર્થ થયો માનું છું, કારણ કેઃ-મોક્ષ નગરે જતાં સાથ (સહાયરૂપ) અને સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવા (તારવા)માં સમર્થ એવો જિનેંદ્રપ્રભુએ ભાંખેલો ભલો ધર્મ મને પ્રાપ્ત થયો. ૧૯

મૂ૦ भत्तिभरो णाम सिणो अणाहं,
विण्णत्तीयं परमट्ठाण काहं ।
पत्थेमि वत्थु अहं किंपि नाहं,
भवे भवे दिंतु सुबोहिलाहं ॥२०॥

छा० भक्तिभरो नामाऽस्मि नोऽनाथो,
विज्ञप्तिरिमां परमार्थेभ्यः करिष्यामि ।
प्रार्थयामि वस्त्वहं किमपि नाथ !,
भवे भवे ददतु सुबोधिलाभम् ॥२०॥

અર્થ—હે પ્રભુ! આપ મ્હારા નાથ છતે હું અનાથ નથી. ભક્તિભરેલ હૃદયથી આપને હું આ (નીચે પ્રમાણે) પરમ-અર્થ માટે (આત્મકલ્યાણ માટે) વિનંતિ કરીશ તે સ્વીકારજો. હું બીજી કોઈ (બાહ્ય) વસ્તુની આપની પાસે પ્રાર્થના કરતો નથી, જે કંઈ માંગણી છે તે એજ છે કેઃ—હે પ્રભુ! મને બોધિલાભ આપો. (અર્થાત્ ભવોભવમાં મને સમકિતપૂર્વક આપનાં વચન શ્રવણનો લાભ, આપના ધર્મનો બોધ કે આપની સેવા મળો!!! ૨૦

મૂ૦ खमावणा सव्वजिया खमाणं,
आलोयणाए चउसरणगमणं ।
अणसणं पच्चक्खाणं च करणं,
अंतंमि मे हुज्ज समाहिमरणं ॥२१॥

छा० क्षमयामि सर्वजीवान् क्षमध्वं,
आलोचनया चतुःशरणगमनम् ।

अनशनं प्रत्याख्यानं च करणं,
अंते ममाऽस्तु समाधिमरणम् ॥२१॥

અર્થ—અંતે (મરણ સમયે) હું સર્વ જીવોને ખમાવું, સર્વ જીવો મને ક્ષમા-માફી આપે, આલોચના (પાપના પ્રાયશ્ચિત) પૂર્વક ચાર (અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને કેવળીએ ભાંખેલા ધર્મનું) શરણ અંગીકાર કરૂં, સર્વ પાપ-સ્થાનકના પચ્ચક્ખાણ (ત્યાગ) પૂર્વક અણુસણુ (અન્ન, પાણી, સુખડી અને મુખવાસ એ ચારે આહારનો જાવજીવ સુધી ત્યાગ કરવારૂપ સંથારો) કરૂં અને છેવટ સમાધિ ભાવે મ્હારૂં મરણ થાય; હે પ્રભુ! મ્હારી આપ પ્રત્યે એજ પ્રાર્થના છે!!! ૨૧

सू० जे भावणाए कुलयं पठंति,
एयस्स चित्ते परिभावयंति।
आणं जिणंदाण सया कुणंति,
ते झत्ति निव्वाणसुहं लहंति ॥२२॥

छा० ये भावनायाः कुलकं पठन्ति,
एतत्स्वचित्ते परिभावयन्ति।
आज्ञां जिनेन्द्राणां सदा कुर्वन्ति,
ते झटिति निर्वाणसुखं लभन्ते ॥२२॥

અર્થ—આ બધા કુલકને જે ભવ્યાત્માઓ ભણે છે (મુખપાઠ કરે છે કે કરશે), પોતાના હૃદયમાં એનું (ભાવના-કુલકનું) જે ચિંતન કરે છે (કે કરશે) અને જિનેન્દ્રપ્રભુની આજ્ઞા જેઓ હમેશાં પાળે છે (કે પાળશે) તે જીવાત્માઓ શીઘ્ર-તરત મોક્ષનાં સુખ પામે છે. (કે પામશે.) ૨૨

॥ वन्दे प्रवचनम् ॥

॥ श्री गुणानुरागकुलकम् ॥

मू० *सयलकल्लाण निलयं,
नमिऊणं तित्थनाहपयकमलं ।
परगुणगहण सरूवं,
भणामि सोहग्गसिरिजणयं ॥१॥

छा० सकलकल्याण निलयं,
नत्वा तीर्थनाथपद्कमलम् ।
परगुणग्रहण स्वरूपं,
भणामि सौभाग्य श्रीजनकम् ॥१॥

અર્થ—સકળ કલ્યાણના નિવાસસ્થાન એવા શ્રી તીર્થ-નાથ (શાસનના નાયક શ્રી મહાવીર) ભગવાનના ચરણકમળને નમીને સૌભાગ્ય (ઇચ્છિત વસ્તુની નિરંતર હૈયાતી અગર વિયોગ, રોગ, શોક, કલેશ-કંકાશ વિગેરેને અભાવ) અને શોભા (લોકમાં પોતાના સદ્ગુણની થતી પ્રશંસા)ને ઉત્પન્ન કરનાર પારકા ગુણોને ગ્રહણ કરવાનું સ્વરૂપ હું (જિનહર્ષ ગણી-આચાર્ય) કહું છું. ૧

मू० उत्तमगुणाणुराओ,
निवसइ हिययंमि जस्स पुरिसस्स ।

* आर्यावृत्तम्.

आतित्थयरपयाओ,
न दुल्लहा तस्स रिद्धिआ ॥२॥

छा० उत्तमगुणानुरागो,
निवसति हृदये यस्य पुरुषस्य ।
आतीर्थकरपदं,
न दुर्लभास्तस्य (ऋ) रिद्धयः ॥२॥

અર્થ—જે પુરૂષના હૃદયમાં ઉત્તમ ગુણવાન્ જનો તરફ અનુરાગ (પ્રેમ) વસતો હોય તે પુરૂષને તીર્થંકર પદ સુધીની દરેક રિદ્ધિઓ મળવી દુર્લભ નથી. ૨

मू० ते धन्ना ते पुन्ना,
तेसु पणामो हविज्ज मह निच्चं ।
जेसिं गुणाणुराओ,
अकित्तिमो होइ अणवरयं ॥३॥

छा० ते धन्यास्ते पुण्या-
स्तेषु प्रणामो भवतु मम नित्यम् ।
येषां गुणानुरागोऽ-
कीर्त्तनीयो भवत्यनवरतम् ॥३॥

અર્થ—તેઓ વખાણવા લાયક છે, તેઓ પુણ્યશાળી છે અને તેઓના પ્રત્યે મ્હારો હમેશ નમસ્કાર હો ! કે જેમને નિરંતર ખરેખરો-અથાગ ગુણાનુરાગ (ગુણગ્રાહીપણું) રહે છે.૩

मू० किं बहुणा भणिएणं,
किंवा तविएण किंव दाणेणं ।

इक्कं गुणाणुरायं,
सिक्खह सुक्खाण कुल भवणं ॥४॥

छा० किं बहुना पठितेन,
किंवा तप्तेन किंवा दानेन ।
एकं गुणानुरागं,
शिक्षतु सुखानां कुलभवनम् ॥४॥

અર્થ—બહુ ભણવાથી શું? અથવા બહુ તપ કરવાથી શું? અથવા બહુ દાન દેવાથી (પણ) શું થનાર છે? (જો ગુણગ્રાહીપણું ન હોય તો), (માટે) ફક્ત એક ગુણાનુરાગને શીખો કે જે (ગુણાનુરાગ) સુખોનું (ખાસ) ઉત્પત્તિસ્થાન છે.૪

मू० जइ वि चरसि तव-विउलं,
पढसि सुयं करिसि विविहकट्ठाइं ।
न धरसि गुणाणुरायं,
परेसु ता निप्फलं सयलं ॥५॥

छा० यद्यपि चरसि तपो विपुलं,
पठति श्रुतं करोषि विविधकष्टानि ।
न धरसि गुणानुरागं,
परेषु तर्हि निष्फलं सकलम् ॥५॥

અર્થ—જો કે તું ભારે તપ કરે છે, શાસ્ત્ર ભણે છે અને (સુખ મેળવવા માટે) અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ કરે છે, પરંતુ બીજાના ગુણો તરફ અનુરાગ (પ્રેમ) નથી ધરતો તો એ બધું નિષ્ફળ છે. ૫

मू० सोऊण गुणुक्करिसं,
अन्नस्स करेसि मच्छरं जइ वि ।
ता नूणं संसारे,
पराहवं सहसि सव्वत्थ ॥६॥

छा० श्रुत्वा गुणोत्कर्ष-
मन्यस्य करोषि मत्सरं यद्यपि ।
तस्मान्नूनं संसारे,
पराभवं सहिष्यसे सर्वत्र ॥६॥

અર્થ—બીજાના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને જો તું મત્સર (ઈર્ષ્યા-અદેખાઈ) કરે છે, તો (તે કારણથી) તું નક્કીપણે આ સંસારમાં સઘળા સ્થળે પરાભવ પામીશ. ૬

मू० गुणवंताण नराणं,
ईसाभर तिमिरपूरिओ भणसि ।
जइ कहवि दोसलेसं,
ता भमसि भवे अपारंमि ॥७॥

छा० गुणवतां नराणा-
मीर्ष्याभरतिमिरपूरितो वक्ष्यसे ।
यदि कथमपि दोषलेशं,
तर्हि भ्रमिष्यसि भवेऽपारे ॥७॥

અર્થ—ગુણવંત પુરૂષોની ઈર્ષ્યાના જોરરૂપ અંધારાથી

આંધળો બનીને જો તું કોઈપણ રીતે લેશમાત્ર તેમના દોષ કહાડીશ, તો પણ અપાર સંસારમાં ભમીશ. ૭

मू० जं अब्भसेइ जीवो,
गुणं च दोसं च इत्थ जम्मंमि ।
तं परलोए पावइ,
अब्भासेणं पुणो तेणं ॥८॥

छा० यदभ्यस्यति जीवो,
गुणं च दोषं चात्र जन्मनि ।
तत्परलोके प्राप्नोति,
अभ्यासेन पुनस्तेन ॥८॥

અર્થ—જીવ આ જન્મમાં ગુણ કે દોષમાંથી જેનો અભ્યાસ પાડે તે અભ્યાસે કરીને ફરી પરલોકમાં પણ તેજ (ગુણ કે દોષને) પામે છે. ૮

मू० जो जंपइ परदोसे,
गुणसयभरिओ वि मच्छरभरेणं ।
सो विउसाण मसारो,
पलालपुंजव्व पडिभाइ ॥९॥

छा० यो जल्पति परदोषान्,
गुणशतभृतापि मत्सरभरेण ।
स विदुषामसारः,
पलालपुञ्ज इव प्रतिभाति ॥९॥

અર્થ—કોઈ પુરૂષ પોતે સેંકડો ગુણોથી ભરેલો છતાં પણ મત્સરના (ગર્વના) આવેશથી પરાયા દોષ બોલે તો તે વિદ્વાન જનોમાં પરાળના પુળા સરખો દમ વગરનો (તુચ્છ) જણાય છે. ૯

मू० जो परदोसे गिण्हइ,
संतासंते वि उट्ठभावेणं ।
सो अप्पाणं बंधइ,
पावेण निरत्थएणा वि ॥१०॥

छा० यः परदोषान् गृह्णाति,
सदसतोपि दुष्टभावेन ।
स आत्मानं बध्नाति,
पापेन निरर्थकेनापि ॥१०॥

અર્થ—જે પુરૂષ દુષ્ટ ભાવથી છતા કે અછતા પરાયા દોષ ગ્રહણ કરે તે પોતાના આત્માને નિરર્થક પાપથી જોડે છે. ૧૦

मू० तं नियमा मुत्तव्वं,
जत्तो उप्पज्जए कसायग्गी ।
तं वत्थुं धारिज्जा,
जेणोवसमो कसायाणं ॥११॥

छा० तन्नियमान्मोक्तव्यं,
यत उत्पद्यते कषायाग्निः ।

तद्वस्तु धारयेद्,
येनोपशमः कषायाणाम् ॥११॥

અર્થ—જેનાથી કષાયરૂપ અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય તેવા કામને ચોક્કસપણે છોડી દેવું. અને જેનાથી કષાયો શાંત થાય તે વસ્તુ (કામ કે નિયમ) ધારણ કરવી (સ્વીકારવી). ૧૧

मू० जइ इच्छह गुरुअत्तं,
तिहुअणमज्झंमि अप्पणो नियमा ।
ता सव्वपयत्तेणं,
परदोसविवज्जणं कुणह ॥१२॥

छा० यदीच्छत गौरवं,
त्रिभुवनमध्य आत्मनो नियमात् ।
तर्हि सर्वप्रयत्नेन,
परदोषविवर्जनं कुरुत ॥१२॥

અર્થ—જો તમે ત્રણ જગતની અંદર પોતાની મ્હોટાઈ મેળવવા ખરેખર ઇચ્છતા હો તો સર્વ પ્રયત્નથી પરાયા દોષોની નિંદા કરવાનું પૂરતી રીતે વર્જન કરો (છોડો). ૧૨

मू० चउहा पसंसणिज्जा,
पुरिसा सव्वुत्तमुत्तमा लोए ।
उत्तम उत्तम उत्तम–,
मज्झिमभावा य सव्वेसिं ॥१३॥
जे अहम अहम अहमा,

गुरुकम्मा धम्मवज्जिया पुरिसा ।
ते वि य न निंदणिज्जा,
किं तु दया तेसु कायव्वा ॥१४॥ जुम्मं ।

छा० चतुर्धा प्रशंसनीयाः,
पुरुषाः सर्वोत्तमोत्तमा लोके ।
उत्तमोत्तमा उत्तमा,
मध्यम भावाश्च सर्वेषाम् ॥१३॥
येऽधमाधमा अधमा,
गुरुकर्माणो धर्मवर्जिताः पुरुषाः ।
तेऽपि च न निन्दनीयाः,
किन्तु दया तेषु कर्त्तव्या ॥१४॥

અર્થ—આ જગત્માં ચાર પ્રકારના પુરૂષ સર્વ કોઈને પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે:-એક સર્વોત્તમોત્તમ, બીજા ઉત્તમોત્તમ, ત્રીજા ઉત્તમ, અને ચોથા મધ્યમ. ૧૩ (ઉપરાંત) પાંચમા અધમ અને છઠ્ઠા અધમાધમ એ (પાછળના બે) ભારે કર્મી અને ધર્મવર્જિત હોય છે, છતાં તેઓની (પ્રશંસા તો નજ કરવી, પરંતુ) નિંદા પણ ન કરવી જોઇએ. કિંતુ તેઓ ઉપર દયા કરવી જોઈએ. ૧૪

मू० पच्चंगुब्भडजुव्वण-
वंतीणं सुरहिसारदेहाण ।
जुवईणं मज्झगओ,
सव्वुत्तमरूववंतीणं ॥१५॥

आजम्म बंभयारी,
मणवयकाएहि जो धरइ सीलं ।
सव्वुत्तमुत्तमो पुण,
सो पुरिसो सव्वनमणिज्जो ॥१६॥ जुम्मं ।

छा० प्रत्यंगोद्भट यौवन-
वतीनां सुरभि सार देहानाम् ।
युवतीनां मध्यगतः,
सर्वोत्तमरूपवतीनाम् ॥१५॥
आजन्म ब्रह्मचारी,
मनोवाक्काय र्यो धरति शीलम् ।
सर्वोत्तमोत्तमः पुनः,
स पुरुषः सर्व नमनीयः ॥१६॥

અર્થ—અંગે અંગમાં પ્રકટી નીકળેલા આકરા યૌવનવાળી, સુગંધથી મ્હેકતા શરીરવાળી અને સર્વથી ઉત્તમ રૂપવાળી એવી સ્ત્રીઓના વચ્ચે રહીને જે પુરૂષ જન્મથી બ્રહ્મચારી રહ્યો થકો મન, વચન અને કાયાથી શિયળધારી રહે તે પુરૂષ સર્વોત્તમોત્તમ જાણવો અને તે સર્વ કોઇને નમવા લાયક (નેમનાથ અને જંબૂસ્વામી સરખા) હોય છે. ૧૫-૧૬

मू० एवं विहजुवइगओ,
जो रागी हुज्ज कहवि इगसमयं ।
बीयसमयंमि निंदइ,
तं पावं सव्वभावेणं ॥१७॥

जम्मंमि तम्मि न पुणो,
हविज्ज रागो मणंमि जस्स कया ।
सो होइ उत्तमुत्तम-
रूवो पुरिसो महासत्तो ॥१८॥ जुम्मं ।

छा० एवं विधयुवतिगतो,
यो रागी भवेत्कथमप्येक समयम् ।
द्वितीयसमये निन्दते,
तत्पापं सर्वभावेन ॥१७॥
जन्मनि तस्मिन्न पुन-
र्भवेद्रागो मनसि यस्य कदा ।
स भवत्युत्तमोत्तम-
रूपः पुरुषो महासत्त्वः ॥१८॥ युग्मं ॥

અર્થ—એવા પ્રકારની (સર્વોત્તમ રૂપવાળી) સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહ્યો થકો જે પુરૂષ કદાચ કોઈપણ પ્રકારે માત્ર એક ક્ષણભર મનમાં ડોલાયમાન થાય, પણ અકાર્યમાં નહિ ફસાતાં તરત સાવધાન થઈ બીજી ક્ષણેજ તે (માનસિક) પાપને પૂર્ણ ભાવથી નિંદે અને ફરીથી તે જન્મમાં કયારે પણ તેના મનમાં તેવો રાગ ઉત્પન્ન ન થાય, તે પુરૂષ (રહનેમી સરખો) ઉત્તમોત્તમ જાણવો. તે પણ મહાબળવાન્ જ ગણાય છે. ૧૭-૧૮

मू० पिच्छइ जुवईरूवं,
मणसा चिंतेइ अहव खण मेगं ।

जो नायरइ अकज्जं,
पत्थिज्जंतो वि इत्थीहिं ॥१९॥
साहू वा सड्ढो वा,
सदारसंतोस सायरो हुज्जा ।
सो उत्तमो मणुस्सो,
नायव्वो थोव संसारो ॥२०॥ ॥जुम्मं॥

छा० पश्यति युवतिरूपं,
मनसा चिंतयत्यथवा क्षणमेकम् ।
यो नाचरत्यकार्यं,
प्रार्थयमानोऽपिस्त्रीभिः ॥१९॥
साधु र्वा श्राद्धो वा,
स्वदारसंतोषसागरो भवेत् ।
स उत्तमो मनुष्यो,
ज्ञातव्यः स्तोकसंसारः ॥२०॥ युग्मम् ॥

અર્થ—જે પુરૂષ સ્ત્રીનું રૂપ જોઈને ક્ષણભર મનથી તેના તરફ ખેંચાયા છતાં પણ, અને તે સ્ત્રીએ તેને ભોળવ્યા છતાં પણ અકાર્યમાં ફસાય નહિ. પરંતુ સાધુ હોય તો સાધુ તરીકે પોતાનું (સર્વથા) બ્રહ્મચર્ય વ્રત જાળવી રાખે. અથવા શ્રાવક હોય તો સ્વદાર સંતોષી વ્રત (પોતાની સ્ત્રીમાંજ સંતોષ રાખી પરસ્ત્રી ગમનનું સર્વથા પચ્ચકખાણ રૂપ નિયમ) પાળે, તે સાધુ કે શ્રાવક ઉત્તમ પુરૂષ જાણવો. તે પુરૂષ પણ અલ્પ સંસારી જાણવો. ૧૯–૨૦

मू० पुरिसत्थेसु पवट्टइ,
जो पुरिसो धम्मअत्थ पमुहेसु ।
अन्नुन्नमवाबाहं,
मज्झिमरूवो हवइ एसो ॥२१॥

छा० पुरुषार्थेषु प्रवर्त्तते,
यः पुरुषो धर्मार्थप्रमुखेषु ।
अन्योन्यमव्याबाधं,
मध्यमरूपो भवत्येषः ॥२१॥

અર્થ—જે પુરૂષ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થને અરસપરસ બાધ ન આવે એવી રીતે તેમાં પ્રવર્ત્તે (ધર્મ વખતે ધર્મ, અર્થ-ધન માટે ધંધાના વખતે ધંધો અને ઈન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવાના વખતે ખાવું પીવું વિગેરે કરે તે સમકિતી નહિ પણ સમકિત પામવાને યોગ્ય બનેલો, માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણવાળો હોય) તે મધ્યમ પુરૂષ જાણવો. ૨૧

मू० एएसि पुरिसाणं,
जइ गुणगहणं करेसि बहुमाणा ।
तो आसन्न सिवसुहो,
होसि तुमं नत्थि संदेहो ॥२२॥

छा० एतेषां पुरुषाणां,
यदि गुणग्रहणं करिष्यसि बहुमानात् ।
तदासन्नशिवसुखो,
भविष्यसि त्वं नास्ति संदेहः ॥२२॥

અર્થ—એ ચારે પ્રકારના પુરૂષોના ગુણોની જો તું બહુમાન ધરીને પ્રશંસા કરીશ, તો તું થોડા કાળમાંજ મોક્ષનાં સુખ મેળવીશ, તેમાં કશો સંદેહ નથી. ૨૨

मू० पासत्थाइसु अहुणा,
संजमसिढिलेसु मुक्कजोगेसु ।
नो गरिहा कायव्वा,
नेव पसंसा सहामज्झे ॥२३॥

छा० पार्श्वस्थादिष्वधुना,
संयमशिथिलेषु मुक्तयोगेषु ।
नो गर्हा कर्त्तव्या,
नैव प्रशंसा सभामध्ये ॥२३॥

અર્થ—આજકાલ સંયમ પાળવામાં ઢીલા પડેલા, યોગ ક્રિયાહીન (સંયમની કરણી–આચાર વગરના એવા પાર્શ્વસ્થ–માત્ર સાધુ વેષધારી પુરૂષોની બાબતમાં સભા વચ્ચે ન તો તેમની નિંદા કરવી અને ન તો પ્રશંસા કરવી. ૨૩

मू० काऊण तेसु करुणं,
जइ मन्नइ तो पयासए मग्गं ।
अह रूसइ तो नियमा,
न तेसिं दोसं पयासेइ ॥२४॥

छा० कृत्वा तेषु करुणां,
यदि मन्यते तर्हि प्रकाशयेन्मार्गम् ।

अथ रूष्यन्ति तर्हि नियमा-
न्न तेषां दोषं प्रकाशयेत् ॥२४॥

અર્થ—તેઓ પર કરૂણા લાવીને જો તેઓ માને એમ હોય તો ખરો રસ્તો બતાવવો પણ જો તેમ કરતાં તેઓ ગુસ્સે થાય તો પછી આપણે તેમના દોષ પ્રકાશવા નહિ. ૨૪

मू० संपइ दूसमसमए,
दीसइ थोवो वि जस्स धम्मगुणो।
बहुमाणो कायव्वो,
तस्स सया धम्मबुद्धीए ॥२५॥

छा० संप्रति दूषम समये,
दृश्यते स्तोकोपि यस्य धर्मगुणः।
बहुमानः कर्त्तव्यः,
तस्य सदा धर्मबुद्ध्या ॥२५॥

અર્થ—આજના વિષમ વખતમાં જેની પાસે થોડો પણ ધાર્મિક ગુણ દેખવામાં આવે તેના તરફ હમેશાં ધર્મબુદ્ધિથી બહુમાન બતાવતા રહેવું. ૨૫

मू० परगच्छे सयगच्छे,
जे संविग्गा बहुस्सुया मुणिणो।
तेसिं गुणाणुरायं,
मा मुंचसु मच्छरप्पहओ ॥२६॥

छा० परगच्छे स्वकगच्छे,
　　ये संविग्ना बहुश्रुता मुनयः ।
　तेषां गुणानुरागं,
　　मा मुञ्च मत्सरप्रहतः ॥२६॥

અર્થ—પરાયા ગચ્છમાં અગર પોતાના ગચ્છમાં જે વૈરાગ્યવાન્ અને વિદ્વાન્ મુનિયો હોય તેમના તરફ મત્સર-ઈર્ષ્યા ભાવથી ગુણાનુરાગ મૂકતો નહિ. ૨૬

मू० गुणरयणमंडियाणं
　　बहुमाणं जो करेइ सुद्धमणो ।
　सुलहा अन्नभवंमि य,
　　तस्स गुणा हुंति नियमेणं ॥२७॥

छा० गुणरत्नमण्डितानां,
　　बहुमानं यः करोति शुद्धमनाः ।
　सुलभा अन्यभवे च,
　　तस्य गुणा भवन्ति नियमेन ॥२७॥

અર્થ—ગુણરૂપી રત્નોથી શણગારાયલા-ઉત્તમ ગુણવાળા પુરૂષોનું જે શુદ્ધ મનથી બહુમાન કરે તેને બીજા ભવમાં તે તે ગુણો સુલભ થઈ પડે છે. ૨૭

मू० एयं गुणाणुरायं,
　　सम्मं जो धरइ धरणीमज्झंमि ।
　सिरिसोमसुंदरपयं,
　　सो पावइ सव्वनमणिज्जं ॥२८॥

छा० एनं गुणानुरागं,
सम्यग्यो धरति धरणीमध्ये ।
श्री सोमसुन्दरपदं,
स प्राप्नोति सर्वनमनीयम् ॥२८॥

અર્થ—આ ગુણાનુરાગને જે પુરૂષ સમ્યક્‌-સારી રીતે આ પૃથ્વીમાં રહી ધારણ કરે તે સોમસુન્દર-શોભતા ચંદ્ર જેવા શાંતિમય અને સર્વને નમનીય (તીર્થંકરરૂપ) પદને પામે. ૨૮

॥ वन्दे सद्गुरूम् ॥

॥ उपदेश रत्नमाला ॥

॥ मंगलाचरणम् ॥

मू० *उव एस रयणकोसं,
नासिअ-नीसेस-लोग-दोगच्चं ।
उवएस-रयण-मालं,
वुच्छं नमिऊण वीरजिणं ॥१॥

छा० उपदेशरत्नकोषं,
नाशितनिःशेषलोकदौर्गत्यम् ।
उपदेश रत्नमालां,
वक्ष्ये नत्वा वीरजिनम् ॥१॥

અર્થ—ઉપદેશરૂપી રત્નોના ખજાના સરખા અને જગતના જીવોની સંપૂર્ણ દુર્ગતિનો નાશ કરનાર એવા શ્રી મહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને હું (પદ્મજિનેશ્વરસૂરિ) ઉપદેશરત્નમાળાને કહીશ. ૧

मू० जीवदयाइ रमिज्जइ,
इंदियवग्गो दमिज्जइ सयावि ।

---

* आर्यावृत्तम्.

सच्चं चेव चविज्जइ,
धम्मस्स रहस्स मिणमेव ॥२॥

छा० जीवदयायां रम्यते,
इन्द्रियवर्गो दम्यते सदापि।
सत्यं चैव कथ्यते,
धर्मस्य रहस्य मिदमेव ॥२॥

અર્થ—મનુષ્ય જીવદયા પાળવામાં રમણ કરે, પાંચે ઇન્દ્રિયોને દમે (વશ કરે) અને સાચું બોલે; એજ ધર્મનું (ધર્મ પામ્યાનું) રહસ્ય (નિશાની) છે. ૨

मू० सीलं न हु खंडिज्जइ,
न संवसिज्जइ समं कुसीलेहिं।
गुरुवयणं न खलिज्जइ,
जइ नज्झइ धम्मपरमत्थो ॥३॥

छा० शील न खलु खण्डयते,
न संवस्यते समं कुशीलैः।
गुरुवचनं न स्खल्यते,
यदि ज्ञायते धर्मपरमार्थः ॥३॥

અર્થ—ધર્મનો પરમાર્થ (સત્ય સ્વરૂપ) જો જાણવામાં આવેલ હોય તો માણસ શિયળનું ખંડન ન જ કરે, કુશીલ-દુરાચારી સ્ત્રી પુરૂષો સાથે ન વસે (તેમનો પરિચય-સોબત) ન કરે) અને ગુરૂના વચનની સ્ખલના (ભંગ-ઉલ્લંઘન) ન ન કરે. ૩

मू० चवलं न चंकमिज्जइ,
विरइज्जइ नेव उब्भडो वेसो,
वंकं न पलोइज्जइ
रुट्ठा त्ति भणंति किं पिसुणा ॥४॥

छा० चपलं न चंक्रम्यते,
विरच्यते नैवोद्भटो वेषः।
वङ्कं (वक्रं) न प्रलोक्यते,
रुष्टा अपि भणन्ति किं पिशुनाः ? ॥४॥

અર્થ—જો મનુષ્ય ચપળતાથી (ઉદ્ધતાઈથી) ન ચાલે, ઉદ્‌ભટ (ફેનસી—ભભકાદાર) વેશ (પોષાક) ન પહેરે અને વાંકું (આડી નજરે) ન જુવે તો તેને કોપાયમાન થયેલા એવા પણ ચાડીયાઓ (અદેખા લોકો) શું કહી શકવાના હતા ? અર્થાત્ તેઓ તેના સંબંધમાં કંઇ પણ બોલી શકવાના નથી. ૪

मू० नियमिज्जइ नियजीहा,
अवियारियं नेव किज्जइ कज्जं।
न कुलकम्मो य लुप्पइ,
कुविओ किं कुणइ कलिकालो ? ॥५॥

छा० नियम्यते निजजिह्वा,
अविचारितं नैव क्रियते कार्यम्।
न कुलकर्म च लुप्यते,
कुपितः किं करोति कलिकालम् ॥५॥

અર્થ—જે માણસ પોતાની જીભને (ખાવા, પીવા અને બોલવામાં) વશ રાખે, વગર વિચાર્યું કોઈ કામ ન કરે અને પોતાના કુળના જે ધર્મ-કર્મ તેને ન છોડે તો તેને કોપાયમાન થયેલો એવો કળિકાળ પણ શું કરી શકે ? અર્થાત્ કાળયુગ કે દુષમ કાળ પણ તેને દુઃખદાઇ ન થાય. ૫

मू० मम्मं न उल्लविज्जइ,
कस्स वि आलं न दिज्जइ कया वि।
को वि न उक्कोसिज्जइ,
सज्जणमग्गो इमो दुग्गो ॥६॥

छा० मर्म नोल्लुप्यते,
कस्याप्यालं न दीयते कदापि।
कोऽपि नोत्क्रुश्यते,
सज्जनमार्गोऽयं दुर्गः ॥६॥

અર્થ—કોઈનાં મર્મ (દોષ) પ્રગટ ન કરવાં, કોઈના ઉપર ક્યારે પણ ખોટું આળ (કલંક) ન ચડાવવું અને કોઈ ઉપર આક્રોશ ન કરવો (તિરસ્કાર પૂર્વક કઠોર શબ્દ કોઈને ન કહેવો); એ મજબૂત કિલ્લા સરખો સજ્જન પુરૂષોનો માર્ગ છે. ૬

मू० सव्वस्स उवयरिज्जइ,
न पम्हसिज्जइ परस्स उवयारो।
विहलं अवलंबिज्जइ,
उवएसो एस विउसाणं ॥७॥

છા૦ सर्वस्योपक्रियते,
न विस्मर्यते परस्योपकारः ।
विह्वलोऽवलम्ब्यते,
उपदेश एष विदुषाम् ॥७॥

અર્થ—પ્રાણિમાત્ર ઉપર મનુષ્યે ઉપકાર કરવો, કોઈપણ માણસે પોતા ઉપર કરેલો ઉપકાર કદી પણ ભૂલવો નહિ અને દીન-દુઃખી જીવોને આશરો આપવો એવો ઉપદેશ વિદ્વાનો કરે છે. ૭

મૂ૦ को वि न अब्भत्थिज्जइ,
किज्जइ कस्स वि न पत्थणा भंगो ।
दीणं न जंपिज्जइ,
जीविज्जइ जाव जिअलोए ॥८॥

છા૦ कोऽपि नाभ्यर्थ्यते,
क्रियते कस्यापि न प्रार्थनाभंगः ।
दीनं न च जल्प्यते,
जीव्यते यावज्जीवलोके ॥८॥

અર્થ—કોઈની પાસે કંઈ પણ માંગવું નહિ (હાથ લંબાવવો નહિ) કોઈની પણ પ્રાર્થના (યાચના)નો ભંગ કરવો નહિ અને કોઇ પાસે પણ દીનતાનાં (રાંકડાપણાનાં) વચન બોલવાં નહિ; જીંદગી પર્યંત આ પ્રમાણે વર્તનાર પુરૂષ જગતમાં પૂજ્ય બને છે. ૮

मू० अप्पा न पसंसिज्जइ,
निंदिज्जइ दुज्जणो वि न कया वि ।
बहु बहुसो न हसिज्जइ,
लब्भइ गुरुअत्तणं जेण ॥९॥

छा० आत्मा न प्रशस्यते,
निन्द्यते दुर्जनोऽपि न कदापि ।
बहु बहुशो न हस्यते,
लभ्यते गुरुत्वं येन ॥९॥

અર્થ—માણુસે પોતાની પ્રશંસા ન કરવી, દુષ્ટ માણુસની પણ નિંદા ન કરવી અને દાંત કહાડીને અતિ હસવું નહિ; એ પ્રમાણે વર્તવાથી મ્હોટાઇ મળે છે. ૯

मू० रिउणो न वीससिज्जइ,
कयावि वंचिज्जए न वीसत्थो ।
न कयग्घेहि हविज्जइ,
एसो नायस्स नीसंदो ॥१०॥

छा० रियोर्न विश्वस्यते,
कदापि वञ्च्यते न विश्वस्तः ।
न कृतघ्नै भूयते,
एष न्यायस्य निःस्यन्दः ॥१०॥

અર્થ—માણુસે દુશ્મનનો વિશ્વાસ ન કરવો, પોતાના ઉપર વિશ્વાસ રાખનારને છેતરવો નહિ અને કરેલા ઉપકારને ઓળવવો (ભૂલવો) નહિં; બસ એજ ન્યાયમાર્ગનું રહસ્ય છે. ૧૦

मू० रच्चिज्जइ सुगुणेसु,

बज्झइ राओ न नेहवज्जेसु ।

किज्जइ पत्तपरिक्खा,

दक्खाण इमो य कसवट्टो ॥११॥

छा० रज्यते सुगुणेषु,

बध्यते रागो न स्नेहवर्ज्येषु ।

क्रियते पात्रपरीक्षा,

दक्षाणामयं च कषवट्टः ॥११॥

અર્થ—ગુણી પુરૂષો દેખીને રાજી થવું, સ્નેહ વગરના માણસો સાથે પ્રેમ જોડવો નહિ અને પાત્રપરીક્ષા (ગુણી કે અવગુણી, યોગ્ય કે અયોગ્ય માણસની તપાસ) કરવી; આ બાબતમાં ડાહ્યા માણસોની કસોટી છે. ૧૧

मू० नाकज्जमायरिज्जइ,

अप्पा पाडिज्जइ न य वयणिज्जे ।

न य साहसं चइज्जइ,

उप्पिज्जइ तेण जगहत्थो ॥१२॥

छा० नाकार्यमाचर्य्यते,

आत्मा पात्यते न च वचनीये ।

न च साहसं त्यज्यते,

उत्पद्यते तेन जगद्धस्तः ॥१२॥

અર્થ—માણસ જો કોઈ અકાર્ય (ન કરવા લાયક કામ) ન કરે, જગતમાં નિંદાને પાત્ર એવા કાર્યમાં આત્માને જોડે

નહિ અને ગમે તેવી આફત આવી પડે તો પણ સાહસ (ઉત્સાહ કે ધીરજ) ન છોડે તો તે માણસ લોકોની આંગળીએ ચડે (જગતમાં ઉચ્ચો રહે). ૧૨

मू० वसणे वि न मुज्झिज्जइ,
मुच्चइ माणो न नाम मरणे वि ।
विहवक्खए वि दिज्जइ,
वयमसिधारं खु धीराणं ॥१३॥

छा० व्यसनेऽपि न मुह्यते,
मुच्यते मानो न नाम मरणेपि ।
विभवक्षयेऽपि दीयते,
व्रतमसिधारं खलु धीराणाम् ॥१३॥

અર્થ—ગમે તેવું કષ્ટ આવી પડે તો પણ મુંઝાવું નહિ, મરણ આવ્યે પણ (મરતાં સુધી પણ) પોતાની લીધેલી ટેક-આખડી બરાબર નિભાવવી અને વૈભવ ચાલ્યા જવા છતાં પણ દાન આપવું; આ વીર પુરૂષોનો ખાંડાની ધાર સરખો માર્ગ છે. ૧૩

मू० अइनेहो न वहिज्जइ,
रूसिज्जइ नेव पिये वि पइदिहं ।
वद्धारिज्जइ न कली,
जलंजली दिज्जइ दुहाणं ॥१४॥

छा० अतिस्नेहो नोह्यते,
रूष्यते नैव प्रियेपि प्रतिदिनम् ।

वृध्यते न कलि,

जलाञ्जलिर्दीयते दुःखानाम् ॥१४॥

અર્થ—કોઇની સાથે અતિ સ્નેહ કરવો નહિ, તેમજ પ્રિયમાં પ્રિય જન સાથે વારંવાર રીસાવું નહિ અને કજીયા-કલેશ-કંકાસ વધારવા નહિ; આ પ્રમાણે વર્ત્તવાથી દુઃખને જળાંજળી દેવાય છે (દુઃખ આવતું નથી). ૧૪

मू० न कुसंगेण वसिज्जइ,

बालस्स वि घिप्पए हियं वयणं ।

अनयाउ निवट्टिज्जइ,

न होइ वयणिज्जया एवं ॥१५॥

छा० न कुसंगेन वस्यते,

बालस्यापि गृह्यते हितं वचनम् ।

अन्यायात्तु निवृत्यते,

न भवति वचनीयतैवम् ॥१५॥

અર્થ—જે માણસ કુસોબતમાં વસે નહિ, બાળક પાસેથી પણ હિતવચન ગ્રહણ કરે અને અનીતિ-અન્યાયના માર્ગથી પાછો ફરે-દૂર રહે તેની જગતમાં કદી પણ નિંદા થતી નથી. ૧૫

मू० विहवे वि न मच्चिज्जइ,

न विसीइज्जइ असंपयाए वि ।

वट्टिज्जइ समभावे,

न होइ रणरणइ संतावो ॥१६॥

છા० विभवेऽपि न मद्यते,
न विषाद्यतेऽसंपद्यपि ।
वृत्यते समभावे,
न भवति रत्यरत्योः सन्तापः ॥१६॥

અર્થ—પૂર્વ પુણ્યના યોગે વૈભવ–ધન સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થવા છતાં તેનો (અસ્થિર જાણીને) ગર્વ કરવો નહિ, અશુભના ઉદયે વૈભવહીન (દરિદ્રતાવાળી) દશામાં પણ ખેદ કરવો નહિ અને હમેશાં (સુખ દુઃખમાં, સંયોગ વિયોગમાં કે શત્રુ મિત્ર પર) સમભાવ રાખવો; આમ વર્ત્તવાથી કદી પણ સંતાપ થતો નથી. ૧૬

મૂ० वन्निज्जइ भिच्चगुणो,
न परुक्खं न य सुयस्स पच्चक्खं ।
महिलाउ नोभया वि हु,
न नस्सइ जेण माहप्पं ॥१७॥

છા० वर्ण्यते भृत्यगुणो,
न परोक्षं न च सुतस्य प्रत्यक्षम् ।
महिलाया नोभयेऽपि खलु,
न नश्यते येन माहात्म्यम् ॥१७॥

અર્થ—પરોક્ષમાં (બીજા પાસે) નોકરના ગુણોનાં વખાણ કરવાં નહિ (પણ મોઢે વખાણ કરવાં), પુત્રનાં વખાણ મોઢે નજ કરવાં (પણ બીજા પાસે કરવાં) અને સ્ત્રીનાં વખાણ મોઢે કે બીજા પાસે પણ ન કરવાં; આમ કરવાથી મ્હોટાઈ નાશ પામતી નથી. ૧૭

मू० जंपिज्जइ पियवयणं,
किज्जइ विणओ य दिज्जए दाणं ।
परगुणगहणं किज्जइ,
अमूलमंतं वसीकरणं ॥१८॥

छा० जल्प्यते प्रियवचनं,
क्रियते विनयश्च दीयते दानम् ।
परगुणग्रहणं क्रियते,
अमूल्यमंत्रं वशीकरणम् ॥१८॥

અર્થ—માણસે હમેશાં પ્રિયવચન બોલવું, દરેકનો વિનય કરવો, ઉદારતાપૂર્વક દાન આપવું અને દરેકમાંથી (ચૈતન્ય કે જડ-દરેક પ્રાણીમાંથી અને દરેક પદાર્થમાંથી) ગુણગ્રહણ કરવું-ગુણગ્રાહી થવું એ અમૂલ્ય વશીકરણ છે. ૧૮

मू० पत्थावे जंपिज्जइ,
सम्माणिज्जइ खलो वि बहुमज्झे ।
नज्जइ सपरविसेसो,
सयलत्था तस्स सिज्झंति ॥१९॥

छा० प्रस्तावे जल्प्यते,
सम्मान्यते खलोऽपि बहुमध्ये ।
ज्ञायते स्वपर विशेषः,
सकलार्थास्तस्य सिध्यन्ति ॥१९॥

અર્થ—અવસરને ઉચિત (જે વખતે જે બોલવું જરૂરનું હોય તેવું) બોલવું, ઘણા માણસોના વચ્ચે દુષ્ટ માણસને પણ

બહુમાન-સન્માન આપવું અને સ્વ અને પરનો (પોતાનો કોણ અને પારકો કોણ ? અગર પોતાનું શું અને પારકું શું ? વિગેરેનો) ભેદ સમજવો; આ પ્રમાણે કરનારા સર્વ કાર્યોમાં સિદ્ધિ-સફળતા મેળવે છે. ૧૯

मू० मंताईण न पासे,
गम्मइ न हु परगहे अबीएहिं ।
पडिवन्नं पालिज्जइ,
सुकुलीणत्तं हवइ एवं ॥२०॥

छा० मन्त्रादीनां न पार्श्वे,
गम्यते न खलु परगृहेऽद्वितीयैः ।
प्रतिपन्नं पाल्यते,
सुकुलीनत्वं भवत्येवम् ॥२०॥

અર્થ—મંત્ર, તંત્રાદિકના માર્ગે ન જાય (ફંદમાં ન ફસાય) પારકે ઘેર એકલો ન જાય અને અંગીકાર કરેલ (પ્રતિજ્ઞા-ટેક વિગેરે) અખંડ પાળે; તે મનુષ્યમાં કુલીનપણું હોય છે. ૨૦

मू० भुंजइ भुंजाविज्जइ,
पुच्छिज्ज मणोगयं कहिज्ज सयं ।
दिज्जइ लिज्जइ उचियं,
इच्छिज्जइ जइ थिरं पिम्मं ॥२१॥

छा० भुज्यते भोजय्यते,
पृच्छयते मनोगतं कथ्यते स्वयम् ।

दीयते लीयते-उचितं,
इष्यते यदि स्थिरं प्रेम ॥२१॥

अर्थ--ખાવું, ખવરાવવું, અંતરની વાત (સુખ દુઃખની ગુપ્ત વાત) પુછવી તેમજ કહેવી, ઉચિત (યોગ્ય) વસ્તુ લેવી અને દેવી; પ્રેમને સ્થિર કરવાનો આ માર્ગ છે. (અર્થાત પ્રીતિનાં એ ૭ લક્ષણો છે.) ૨૧.

मू० को वि न अवमन्निज्जइ,
न गव्विज्जइ गुणेहिं नियएहिं ।
न य विम्हओ वहिज्जइ,
बहुरयणा जेणिमा पुहवी ॥२२॥

छा० कोऽपि नापमान्यते,
न गर्व्यते गुणै निंजकैः ।
न च विस्मय उह्यते,
बहुरत्ना येनेयं पृथ्वी ॥२२॥

अर्थ--માણસે કોઈનું પણ અપમાન ન કરવું, પોતાના ગુણોનો ગર્વ ન કરવો અને કોઈ બાબતમાં વિસ્મય ન પામવું; કારણ કે આ પૃથ્વી અનેક રત્નોથી (વિદ્યા, શક્તિ-આત્મબળ વિગેરે અનેક ગુણોથી શોભતા સત્પુરૂષરૂપી રત્નોથી) ભરેલી છે. ૨૨

मू० आरंभिज्जइ लहुयं,
किज्जइ कज्जं महंतम वि पच्छा ।
न य उक्करिसो किज्जइ,
लब्भइ गुरुअत्तणं जेण ॥२३॥

छा० आरभ्यते लघुकं,
क्रियते कार्यं महदपि पश्चात् ।
न स्वोत्कर्षः क्रियते,
लभ्यते गुरुत्वं येन ॥२३॥

અર્થ—કોઈ પણ કામનો આરંભ (શરૂઆત) ઉતાવળે કરવો નહિ પરન્તુ ધીમે ધીમે કરવો (ઉતાવળે આંબા ન પાકે; ઉતાવળાનાં પાળીયાં ધીરાના પ્રસાદ), કાર્યની શરૂઆત કર્યા પછી પાછા ન પડવું પરંતુ તેને હિંમતથી કોઈ પણ રીતે પાર પ્હોંચાડવું અને થયેલા કાર્યનો ગર્વ ન કરવો; આ ખરી મહત્તા (મોટાઇ)ની નિશાની છે. (૨૩)

मू० झाइज्जइ परमप्पा,
अप्पसमाणो गणिज्जइ परो वि ।
किज्जइ न राग दोसो,
छिन्निज्जइ तेण संसारो ॥२४॥

छा० ध्यायते परमात्मा,
आत्मसमानो गण्यते परोपि ।
क्रियेते न रागद्वेषौ,
छिद्यते तेन संसारः ॥२४॥

અર્થ—પરમાત્માનું (જેમણે સર્વ કર્મોનો—જન્મ, જરા ને મરણનો નાશ કર્યો છે તેમનું) ધ્યાન કરવું, સર્વ જીવાત્માઓને પોતાના આત્મા સરખા ગણવા અને કોઈ ઉપર રાગ કે દ્વેષ

ન કરવો; આ પ્રમાણે વર્તનાર પુરૂષના (જન્મ-જરા-મરણાદિ રૂપ) સંસારનો નાશ થાય છે. ૨૪

मू० उवएस रयणमालं,
जो एवं ठवइ सुट्ठु नियकंठे ।
सो नर सिवसुहलच्छी-
वच्छयले रमइ सच्छाइं ॥२५॥

छा० उपदेशरत्नमालां,
य एवं स्थापयति सुष्ठु निजकंठे ।
स नरः शिवसुखलक्ष्मी-
वक्षः स्थले रमते स्वेच्छया ॥२५॥

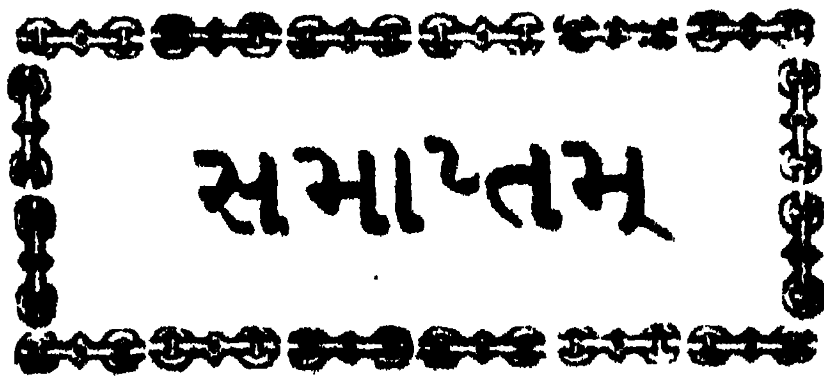
અર્થ—આ ઉપદેશરૂપી રત્નોની માળા જે પ્રાણી પોતાના કંઠે ધારણ કરે છે (વાંચી, વિચારી તે પ્રમાણે વર્ત્તે છે) તેને મોક્ષ સુખરૂપ લક્ષ્મી જલ્દી પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૫

मू० एवं पउम जिणेसर-
सूरिवयणगुंफरम्मियं वहउ ।
भव्वजणो कंठ गयं,
विउलं उवएसमालमिणं ॥२६॥

छा० एवं पद्मजिनेश्वर-
सूरिवचनगुम्फरम्यकां वहतु ।
भव्यजनः कण्ठगतां,
विपुलामुपदेशमालामिमाम् ॥२६॥

અર્થ--હે ભવ્યજનો ! આ પ્રમાણે પદ્મજિનેશ્વરસૂરિ-આચાર્યે પોતાનાં વચનો રૂપી પુષ્પોથી ગુંથેલી મનોહર અને વિશાળ એવી આ ઉપદેશમાળાને હમેશાં તમારા કંઠમાં (ગળામાં) ધારણ કરી રાખો. ૨૬

આ બોધદાયક પ્રકરણોમાંના દરેક શબ્દો શાંતિપૂર્વક વાંચવા અને સંપૂર્ણપણે સમજવા દરેક વાચકને સપ્રેમ વિનંતિ છે.

ધી વીરવિજય પ્રી. પ્રેસ, રતનપોળ સાગરની ખડકી–અમદાવાદમાં
રમણીકલાલ પીતાંબરદાસ કોઠારીએ છાપી.